

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій
Кафедра економічного аналізу і статистики

КОЛИЧЕВА Зінаїда Вікторівна

**Аналіз в закладах освіти: особливості, проблеми,
напрями поліпшення.**

спеціальність: 8.03050801 – Фінанси і кредит
магістерська програма – Фінансовий аналіз

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Виконав студент групи
ФАЗмнв-51 Количева З. В.

Науковий керівник:
доц. Дерій В. А.

Дипломну роботу допущено до
захисту:

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ В. А. Дерій

ТЕРНОПІЛЬ - 2014

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

1.1. Значення і характеристика діяльності закладів освіти.

1.2. Суть, мета і завдання аналізу в закладах освіти.

1.3. Основні показники для аналізу в закладах освіти.

Висновки до розділу I

РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. Основні види аналізу та їх застосування, які здійснюються в закладах освіти.

2.2. Аналіз динаміки і структури доходів та видатків загальноосвітніх навчальних закладів України.

2.3. Методика і організація аналізу видатків у закладах освіти.

Висновки до розділу II

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АНАЛІЗУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.

3.1. Удосконалення структури видатків та методики проведення їх аналізу у закладах освіти.

3.2. Напрямки оптимізації структури управління та розвиток аналітичної роботи в закладах освіти.

Висновки до розділу III

РОЗДІЛ IV. ОХОРОНА ПРАЦІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.

4.1. Положення про охорону праці.

4.2. Інструкція з охорони праці для вчителя

4.3. Інструкція з охорони праці під час проведення занять у кабінеті хімії.

Висновки до розділу IV

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

1.1. Значення і характеристика діяльності закладів освіти

З ціллю реалізації закріплених у законодавчому порядку ідей щодо розвитку освіти в Законі України «Про освіту» було визначено ряд принципів і положень та розроблено відповідні стратегії, які забезпечують виконання поставлених цілей.

Відповідно до Закону України «Про освіту» до принципів і положень належать:

- загальна доступність освіти;
- пріоритет загальнолюдських цінностей;
- свобода і плюралізм в освіті;
- безплатність загальної освіти;
- вільний розвиток особистості;
- всебічний захист того, хто навчається;
- гуманістичний характер освіти;
- особливе значення в управлінні, функціонуванні і розвитку школи має збереження єдності державно-національного, культурного і освітнього простору;
- відкритість освіти;
- світський характер освіти в державних, муніципальних освітніх закладах;
- демократичний, державно-громадський характер управління освітою;
- наступність освітніх програм;
- варіативність освіти;
- здобуття освіти рідною мовою;
- зв'язок освіти з національними і регіональними культурами і традиціями;
- розмежування компетенції суб'єктів системи [18].

Даних принципів і положень необхідно дотримуватись як суспільству, так і цілій системі управління освіти, з метою забезпечення як «зовнішніх» соціально-педагогічних умов розвитку освітянської системи, так і «внутрішніх» - викладацьких умов повноцінної діяльності закладів освіти.

На нашу думку, доцільно детальніше розглянути Закон України «Про освіту», щоб більш глибоко зрозуміти сутність діяльності закладів освіти в Україні. Даний закон складається з семи розділів, таких як:

1. Загальні положення .
2. Система освіти.
3. Учасники навчально-виховного процесу.
4. Фінансово-господарська діяльність, матеріально-технічна база закладів освіти.
5. Міжнародне співробітництво.
6. Міжнародні договори.
7. Відповідальність за порушення законодавства про освіту.

Проводячи дослідження, нами було визначено, що "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [5].

Так, основними засадами освіти в Україні є гуманізм, демократія, національна свідомість, взаємоповага між нацією та народом, оскільки це є вагома сфера соціально-економічного і культурного розвитку суспільства.

Перший розділ Закону України «Про освіту» розкриває ряд законодавчих завдань, принципів, прав громадян на освіту. Охоплено навчально-виховний процес і громадсько-політичну діяльність, яка проводиться у закладах освіти.

На основі проведених досліджень була складена мережа навчально-виховних закладів освіти та визначено структурні підрозділи, які здійснюють управління ними (Рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структурні підрозділи управління закладами освіти, та власне заклади освіти

Законом України «Про освіту» у ст. 12 визначено те, що Міністерство освіти і науки України це центральний орган державної виконавчої влади, який управляє сферою освіти, а також прописано ряд повноважень міністерства, таких як:

- брати участь у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти;
- здійснювати навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування;
- встановлювати державні стандарти знань з кожного предмета;
- проводити акредитацію вищих та професійно-технічних закладів освіти незалежно від форми власності й підпорядкування, видає їм ліцензії, сертифікати;

- визначати мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти;
- забезпечувати зв'язок із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції;
- організовувати атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань;
- формувати та розміщувати державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою;
- розробляти умови прийому до закладів освіти;
- забезпечувати випуск посібників, методичної літератури;
- розробляти проекти положень про заклади освіти, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- разом з іншими міністерствами і відомствами, яким підпорядковані заклади освіти, реалізувати державну політику в галузі освіти, здійснювати контроль за її практичним втіленням, дотриманням актів законодавства про освіту в усіх закладах освіти незалежно від форми власності й підпорядкування;
- здійснювати управління державними закладами освіти []. Повноваження інших державних органів, які беруть участь в управлінні закладами освіти, визначені Законами України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про загальну середню освіту" та ін. [18].

Також у даному розділі визначено ряд державних стандартів освіти, умов на основі яких створюються навчально-виховні заклади, наукове та методичне забезпечення освіти, який відіграє досить вагому роль щодо проведення аналізу рівня якості наданої освіти. Забезпечення медичним обслуговуванням, харчуванням, безпечними та нешкідливими умовами навчання, праці та виховання також є одним із основних показників якісного функціонування закладу освіти.

Положення про структуру системи освіти розглянуто у другому розділі «Система освіти», що дозволяє більш глибоко дослідити структурні підрозділи з яких складається дана галузь. До них належать такі заклади як: заклади освіти, наукові, науково-методичні і методичні установи, науково-виробничі підприємства, державні і місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Освіта в свою чергу складається з ланок: дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної, аспірантури, докторантури та самоосвіти.

В першу чергу надання дошкільної освіти та виховання забезпечується сім'єю, а потім уже закладами дошкільної освіти у взаємозв'язку із сім'єю, що дає змогу дітям розвиватись фізично та морально, забезпечує всебічний розвиток, набуття певних навичок, умінь, які будуть їм необхідні для майбутнього навчання.

До дошкільних закладів освіти належать: дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, сімейні, прогулянкові, дошкільні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку та комбінованого типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей, а також дитячі садки інтернатного типу, дитячі будинки та інші.

Відповідно загальна середня освіта є головною, центральною ланкою в системі освіти України в цілому. До закладів, які надають середню освіту належать: середні загальноосвітні школи, школи з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії, ліцеї, вечірні школи, освітні заклади інтернатного типу, спеціальні школи для дітей з вадами у фізичному і психічному розвитку, позашкільні навчальні заклади.

Головними завданнями загальноосвітніх навчальних закладів є:

- створення сприятливих умов для розумового, морального, естетичного і фізичного розвитку особистості;
- формування наукового світогляду;

- засвоєння учнями системи наукових знань про природу, суспільство, людину, її працю, прийомів самостійної діяльності.

Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [10].

Успішна та ефективна діяльність загальних середніх закладів освіти здійснюється за допомогою розроблення наукових підходів в управлінні ними в умовах демократизації, децентралізації системи освіти в державі, становлення нових соціально-економічних стосунків між об'єктами і суб'єктами освітніх відносин [8].

Досить багато вчених розглядали проблеми загальноосвітніх закладів. Так, Н.М. Островерхова та Л.І. Даниленко здійснюючи аналіз та вивчаючи взаємозв'язок процесів, таких як політичні, соціальні, економічні та педагогічні, виявили ряд зовнішніх та внутрішніх умов, які не дозволяють здійснювати ефективне управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами.

Зовнішні умови носять у собі соціально-педагогічні чинники, які можуть існувати окремо незважаючи на об'єкт управління та складаються з політичних та соціально-економічних процесів, які відбуваються у країні. До них можна віднести:

- 1) зміну державної політики в галузі освіти;
- 2) оновлення стратегічних і тактичних цілей та завдань освіти й виховання підростаючого покоління;
- 3) визначення пріоритетних принципів реформування системи освіти, навчання і виховання;
- 4) модернізації змісту освіти та виховання;

5) розширення та оновлення мережі навчальних закладів, відкриття їх нових типів;

6) реформування управління системою освіти;

7) удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів;

8) раціоналізація системи фінансового та матеріально-технічного забезпечення освіти;

9) інтеграція зусиль соціальних інститутів та громадських організацій у розв'язанні проблем освіти та виховання [12].

Відповідно, до внутрішніх соціально-педагогічних умов управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами належать трансформовані зовнішні умови в конкретне педагогічне середовище, які значною мірою детермінуються його специфікою, такі як:

1) раціональна постановка мети та завдань освіти і виховання учнів загальноосвітніх навчально-виховних закладів;

2) визначення пріоритетних принципів навчально-виховного процесу та шляхів їх реалізації;

3) модернізація змісту та структури навчально-виховного процесу в закладі;

4) реформування управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами;

5) соціально-економічний статус загальноосвітніх закладів;

6) правовий статус різних типів загальноосвітніх навчально-виховних закладів;

7) реорганізація фінансово-господарської діяльності освітніх закладів;

8) специфічні функції керівника загальноосвітніх навчально-виховних закладів, а також психолого-педагогічні вимоги до його особистості [12].

Отримання повної загальної освіти надається у різних освітніх закладах є обов'язковим елементом, щоб продовжити подальше отримання освіти. Серед освітніх закладів, які надають повну загальну освіту є

загальноосвітні середні школи I-III ступенів: I – початкова школа (1-4 класи), надання початкової загальної освіти, II – основна школа (5-9 класи), надання базової загальної середньої освіти, III – старша школа (10-11 класи), надання повної загальної середньої освіти.

Також створюються класи, які належать до профільних з метою набуття навичок, розвитку здібностей та талантів, в тому числі поглиблене вивчення додаткових предметів чи початкова допрофесійна підготовка. У деяких випадках, можливе створення спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів та певних видів навчально-виховних комплексів, об'єднань, які будуть спеціалізуватись кожен у своєму профілі.

Вагому роль у житті відіграє позашкільна освіта, основною метою якої є надання допомоги у розвитку талантів та здібностей у дітей молодшого віку, школярів та студентів, задоволенні духовних потреб та інтересів, а також допомога у пошуку майбутньої професійної діяльності.

До позашкільних закладів освіти належать: палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади [18].

Отримання професійно-технічної освіти зорієнтоване на здобуття нових професій, перекваліфікацію та її підвищення. До даних закладів освіти належать: професійно-технічні училища, професійно-художні училища, професійні училища соціальної реабілітації, училища-агрофірми, училища-заводи, вищі професійні училища, навчально-виробничі центри, центри підвищення і перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсіві комбінати, інші типи закладів, що надають робітничу професію.

Вища освіта закладає науковий, професійний та практичний фундамент для подальшого працевлаштування, дає можливість отримання освітньо-кваліфікаційного рівня в залежності від інтересів та здібностей кожного громадянина, а також допомагає удосконалити уже існуючі знання з метою наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення їх

кваліфікації. Вищі заклади освіти поділяються на: технікуми (училища), коледжі, інститути, консерваторії, академії, університети та інші.

Відповідно до закону вищі заклади освіти розподілено на чотири рівні акредитації: I – технікум, училище, інші прирівняні до них вищі заклади освіти; II – коледж, інші прирівняні до нього вищі заклади освіти; III і IV рівні (залежно від наслідків акредитації) – інститут, консерваторія, академія, університет.

Згідно з власним бажанням кожен громадянин, отримавши вищу освіту має право на одержання післядипломної освіти (спеціалізація, стажування, клінічна ординатура, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів). Це дає можливість отримати нову кваліфікацію, нову спеціальність та професію спираючись на раніше здобуту у професійно-технічному чи вищому закладі освіти, а також освоїти практичний досвід роботи, поглибити професійні знання та уміння в даній галузі науки.

До закладів післядипломної освіти належать: академії, інститути, (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально-курсів комбінати; підрозділи вищих закладів освіти (філіали, факультети, відділення та інші); професійно-технічні заклади освіти; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах.

Кожен громадянин має право на самоосвіту. Для цього державні органи, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян та самі громадяни створюють клуби, центри, відкриті та народні університети, бібліотеки, лекторії, теле-, радіо навчальні програми і т.д.

Третій розділ Закону України «Про освіту» розкриває права і обов'язки учасників навчально-виховного процесу - вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів; вихователів, вчителів, викладачів, практичних психологів, соціальних педагогів, майстрів виробничого навчання, методистів, педагогічних працівників позашкільних закладів, наукових, інженерно-технічних працівників, навчально-допоміжного персоналу; батьків або осіб,

що їх замінюють, батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу; представників підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій і фондів, асоціацій, які беруть участь у навчально-виховній роботі.

У четвертому розділі розглядається положення про фінансову і господарську діяльність закладів, установ, організацій, підприємств системи освіти, про їх матеріально-технічну базу, фінансування наукових досліджень.

У п'ятому та шостому розділах розглядаються міжнародне співробітництво між навчально-виховними закладами та органами управління освітою, а також міжнародні договори, які укладаються між ними.

Останній розділ закону розглядає рівень відповідальності службових осіб і громадян за порушення законодавства про освіту [45].

Проводячи дослідження нами було визначено ряд труднощів та суперечностей, через які неможливо реалізувати виконання Закону України «Про освіту» у повному обсязі. Так, істотні зміни концепцій в розвитку нашого суспільства, спроби увійти в ринкові відносини, зміни вартісних орієнтацій, освітні і життєві потреб – усе це ті труднощі, які стоять на шляху реалізації закону. Особливу тривогу викликає стан здоров'я дітей і підлітків, зокрема, у зв'язку з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС.

Спираючись на дослідження вчених-педагогів ми визначили, що лише 35-40% учнів старших класів можуть освоїти програму загальноосвітньої школи по усім предметам. А відповідно до даних соціологічного дослідження навчально-методична забезпеченість середніх загальноосвітніх навчальних закладів є досить низькою. Це і є одна із причин неможливості засвоювати програму учнями.

1.2. Суть, мета і завдання аналізу в закладах освіти

Основною діяльністю в закладах освіти є надання якісної, доступної, відповідно до інтересів, навичок та умінь освіти дітям, учням, студентам та громадянам які здобувають післядипломну освіту або самонавчаються. Тому досить важливим при здійсненні аналізу закладів освіти є аналіз якості самої освіти.

Але спочатку, здійснюючи аналіз якості освіти необхідно взяти до уваги і ті умови, які відбуваються поза системою освіти. В першу чергу, це якісні умови життя, до яких належать як моральні, так і матеріальні фактори. Так, це і грошові надходження, і можливість користування комп'ютерною технікою, і спілкування з однолітками, і ціннісні орієнтири особистості. Та, на жаль, у порівнянні з іншими країнами, у нашій Україні задоволення усіх показників у повному обсязі є неможливим.

Щоб усі ці показники виконувались, необхідно, щоб навчання і виховання проводилось з іншим характером іншими викладачами, тільки тоді, коли вони самостійно будуть впроваджувати та дотримуватися ціннісних засад освіти. Так, це відбувається уже на протязі не одного десятиліття, але якість життя в Україні в загальному залежить і від якості, яку отримують громадяни.

Не дивно, що на сьогоднішній день існує популярна «нова» тема обговорення між науковцями про проблеми якості освіти, хоча досить недавно науковців та педагогів цікавило лише підвищення якості освіти.

На нашу думку, дослідження якості освіти доцільно розпочати з визначення слова «якість». Даний термін розглядають з двох сторін: філософського та виробничого.

Відповідно до філософського підходу під якістю розуміється те, що дозволяє відрізнити освіту від других соціальних чинників. Та філософія не розглядає дану категорію як оціночне явище, тому недоречно визначення питань про оцінювання освіти та зміну якості.

Інша ж, виробнича сторона дозволяє розглядати «якість» на прикладі «якісної продукції», тобто це як певний набір споживчих властивостей, необхідних для задоволення бажань споживача. В освіті також є ряд так званої продукції, до якої належать випускники, які отримали освіти кращої або нижчої якості. Тільки тоді ці виробничі позиції керівництво якістю освіти" є доцільним.

Здійснюючи дослідження, ми визначили, що під якістю освіти громадянина розуміється певне співвідношення мети до результату освітньої діяльності. Ні один результат не може бути добрим, яким би значним він не був, якщо особа, яка отримує знання, може досягти більшого, та ні один результат, яким би незначним він не був, не може визнаватись поганим, якщо він відповідає максимальним можливостям громадянина.

Так, якщо здійснювати якість освіти, то в першу чергу необхідно здійснити аналіз та провести оцінку якості мети. У тому випадку, якщо кінцева ціль сформована неправильно, недоречно, то можна зазначити, що якість є низькою, оскільки відповідно до поставленої неправильно цілі будуть обиратись й неправильні форми, методи, засоби, і результат освіти не буде нести у собі позитивний характер.

Якщо якість – це відношення результату до мети, то ефективність – це відношення результату до витрат. Чим більше держава витрачає коштів на освіту, тим вищою буде якість життя [63].

Розраховуючи рівень здійснення ефективного керівництва галуззю освіти необхідно провести відношення результату до видатків на основі проведення ряду порівнянь видатків з іншими результатами. Першочергово має бути визначена та частка, яка складатиметься з допустимих або ж мінімально необхідних витрат. Оптимальні – це ті витрати, якщо вони не перевищують запланованих витрат, або ж відповідають їм.

У тому випадку, коли результат є максимально можливим для визначених умов або ж відповідає раніше визначеним критеріям, а витрати мінімально необхідні або не виходять за межі можливостей, то ефективність

управління вважається на вищому рівні, або ж оптимальною. Та тут доцільно зазначити, що витрати у даному випадку не загально мінімальні, а мінімально необхідні, тобто поріг умов, витрат, нижче якого навіть якість стає неможливою. Так, під ефективним управлінням розуміється мінімально необхідне витрачання сил, ресурсів, часу та коштів, а не мінімальні витрати взагалі.

Розглядаючи різні контексти, міркування, постулати, які мають відношення до сфери освіти, нами виявлено, що найбільш можлива ефективність має у собі відповідні значення параметрів, які не завдають ніяких ушкоджень для школярів, студентів та викладачів.

У тому випадку, коли на усіх етапах система освіти спрацьовує ефективно та професійно, та показники якості знаходяться не на високому рівні та не задовольняють викладачів, необхідно здійснювати перехід до режиму розвитку, який можливо здійснити тільки за умови розроблення нових технологій, тобто через інноваційний процес [63].

На нашу думку, необхідно провести детальний аналіз та оцінку вітчизняних та іноземних політиків, кожен з яких по-своєму трактує необхідність якісної освіти у власній країні. Ряд американських вчених провівши ряд досліджень вважаються, щоб їх країна процвітала необхідно мати 30% громадян з високим рівнем вищої освіти, тоді як японські вчені досліджуючи дане питання зазначали вагомість загальноосвітньої обов'язкової середньої освіти, тому що досить багато робочих спеціальностей вимагає від людей освіти вище середньої.

Проаналізувавши вищезазначені доводи дають нам підставу здійснити узагальнення думок, на основі яких ми можемо сформулювати ряд висновків визначеної проблеми та напрямки її розв'язання:

- керування якістю освіти – досить вагома проблема, на розв'язання якої необхідно затратити дуже багато років. Лише великі зусилля науковців, вчених, практиків можуть вирішити дану проблему в межах різних, у тому числі нових галузей наукових знань, що розвиваються;

- ні в Україні, ні у світовій практиці не існує загальних, незмінних критеріїв, показників, тим більше цілісної системи, за допомогою якої можна було б визначити якість освіти в навчальному закладі;

- розв'язання проблеми управління якістю освіти має ґрунтуватися на багато дисциплінарному підході, треба сміливіше використовувати відомі інтегративні показники, одночасно розробляючи механізми інтеграції різних показників, які оцінюють якість освіти з різних боків, підходів та в різних аспектах;

- якість освіти, як і управління нею, слід розглядати не абсолютно, не взагалі, а тільки з урахуванням конкретних національних умов. Найважливішою умовою є український, слов'янський менталітет, вивченню якого ми повинні приділяти достатньо уваги та зусиль. Також треба враховувати ті соціально-економічні, політичні перетворення, які відбуваються у країні;

- розв'язання проблем управління якістю освіти – це не тимчасова компанія інноваційних освітніх закладів; це те, що повинен здійснювати кожний навчальний заклад, послідовно створюючи культурні зразки прогресивного досвіду управління якістю освіти, доки вона не буде прогнозувати в межах потенційного розвитку особистості, гарантовано досягатися та технологічно визначатися, наскільки це буде можливим;

- якість освіти треба оцінювати не тільки за допомогою педагогічних, освітніх параметрів, а й за допомогою критеріїв, які перебувають поза сферою освіти та коригуються за такими глобальними категоріями, як життєвий рівень, якість життя та ін.;

- одним із найважливіших, принципово нових напрямів підвищення якості освіти є ціннісний підхід до управління цією якістю на засадах культурно-історичної педагогіки, яка передбачає послідовне зміщення акцентів: з освіти, що формує культуру корисності (знання, вміння і т. ін.), на освіту, що формує передусім культуру відродження гідності, підйому, відповідальності (дух, духовність, гуманістичні цінності) [28].

Необхідно зазначити, що управляти якістю освіти досить вагове завдання. Здійснення аналізу, проведення пошуків відповіді на дане питання відображається у двох взаємовідносних, та зовсім різних сферах освіти: педагогіці та менеджменті.

Моніторинг освіти розглядається в теорії спеціального управління як одна із головних, відносно самостійних ланок управлінського циклу. В межах моніторингу проводиться виявлення та оцінювання проведених педагогічних дій. При цьому забезпечується зворотний зв'язок, який повідомляє про відповідність фактичних результатів діяльності педагогічного колективу кінцевій меті. Той факт, що вона не завжди досягається повністю, є звичайною ситуацією і завдання полягає в тому, щоб оцінювати ступінь її досягнення, направленість та причини відхилень.

Зрозуміло, що результати педагогічного процесу обумовлюються впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів: це зміни в навчальних планах, забезпечення інформаційною літературою та засобами навчання, застосування сучасних методик і технологій навчання, а також суб'єктивних факторів: як склад педагогічних працівників та тих, хто навчається.

Таким чином, моніторинг освіти передбачає виявлення і врегулювання впливу факторів зовнішнього середовища та внутрішніх факторів самої педагогічної системи. В реальних умовах моніторинг тісно пов'язаний з функціями та стадіями управління навчальним закладом, тобто він охоплює цілі, інформації, рішення, організацію та рівень педагогічної діяльності колективу та управління ним.

Сьогодні існує реальна суттєва відмінність в підходах до системи моніторингу в вітчизняній і зарубіжній практиці. Це різниці в тлумаченні, ефективності та результативності роботи навчального закладу та відповідальності за результати діяльності. Моніторинг здійснюється принципово різними шляхами: контроль навчального процесу та контроль знань тих, хто навчається. Перший шлях методично відпрацьований та виконується систематично в кожному навчальному закладі. Його

характерною рисою є всеохоплюючий характер. Він реалізується періодично і постійно. Періодично – це ліцензування, акредитація та атестація як зовнішня перевірка навчального закладу. Постійний контроль за станом навчального процесу здійснюється "власними" силами – ректором, дирекцією, деканатами, відділеннями, кафедрами, методичними та адміністративними комісіями. Він ґрунтується на правовій основі і охоплює, перед усім, стан навчально-методичного забезпечення, лабораторну базу, кадровий склад та, по-друге, організацію навчального процесу (розклад занять, ведення поточної документації, виховна робота тощо) [44].

За класифікацією, що ґрунтується на ієрархії систем управління, виокремлюють такі види моніторингу:

- шкільний (або внутрішньо шкільний);
- районний; обласний (регіональний);
- національний (федеральний або загальнодержавний);
- міжнародний [48].

Варто наголосити на важливості проведення порівняльних досліджень на міжнародному рівні. Такі оглядові широкомасштабні дослідження дають гарну нагоду урядам країн-учасниць всебічно оцінити ефективність функціонування власних систем шкільної освіти та систем державного управління освітою, визначити загальносвітові освітні тенденції, спільні проблеми освітньої сфери та державного управління нею, вивчити й оцінити місцеві соціально-економічні умови навчання, виявити чинники негативного впливу на результативність навчання та зіставити одержані результати з міжнародними стандартами в галузі освіти.

Важливість участі України в різноманітних міжнародних моніторингових дослідженнях пояснюється інтеграцією нашої держави до світового та європейського освітніх просторів та тими процесами модернізації освіти і системи державного управління нею, що відбуваються останнім часом.

Зазначені види моніторингу мають суттєві відмінності не лише в меті й завданнях, технології їх організації та проведення, а також у поданні та поширенні результатів досліджень, способів прийняття й реалізації державно-управлінських рішень на підставі вивчення отриманої інформації.

Отже, моніторинг в освіті – це система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їх розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій та закономірностей.

Необхідно зауважити, що система освітнього моніторингу функціонує в динамічних умовах освітньої діяльності, тому критерії й показники, що їх обирають відповідно до певної моделі об'єкта моніторингу, мають сенс лише в певній програмі моніторингу. Тому всі рейтинги та показники якості освіти слід сприймати аналітично, тлумачити по-різному, зважаючи на їх природу, і не робити упереджених висновків.

1.3. Основні показники для аналізу в закладах освіти

Досліджуючи єдиний освітній простір України, нами виявлено, що позашкільній освіті виділено одне із вагомих місць, оскільки дана галузь забезпечує розвиток кожної людини як особистості, розвиток талантів, розумових та фізичних умінь дитини, задоволення усіх потреб та бажань щодо отримання професійної підготовки та професійного становлення в обраному напрямі діяльності.

Оскільки на даний момент галузь позашкільної освіти знаходиться на досить високому етапі надання якісної освіти та потребує не тільки модернізації змісту, та й зміни форми та методики роботи закладів освіти й управлінської діяльності їх керівників. Тому визначення основних показників

для аналізу в закладах освіти, на нашу думку доцільно провести на прикладі даної галузі.

Так, вагому роль у проведенні єдинної політики у галузі позашкільної освіти відіграє державний контроль за діяльністю навчальних закладів, основна форма якого – атестація. Вона здійснюється з ціллю визначити ефективність проведеної роботи, результативність освітньої діяльності та проаналізувати потенційні можливості навчальних закладів.

З метою здійснення атестаційної експертизи щодо надання позашкільної освіти розроблено ряд основних показників та орієнтованих критеріїв на основі вимог Законів України "Про освіту", "Про позашкільну освіту". Положення про позашкільний навчальний заклад, інших нормативно-правових актів у сфері позашкільної освіти, відповідно до Порядку проведення державної атестації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 24.07.2001р. №553 [20].

Здійснюючи атестаційну експертизу необхідно провести аналіз та оцінку рівня організації та результативність освітньої діяльності навчального закладу, матеріально-технічна база та забезпечення кадрами, управлінською діяльністю.

Об'єктивна оцінка позашкільних навчальних закладів здійснюється на основі всебічного аналізу якісних та кількісних показників. Також до уваги беруться зміни, які відбулись з моменту минулої атестації.

Необхідно зазначити, що нормативи оцінки визначаються по бальній системи та частинах від державних вимог, критеріїв та максимально необхідних норм розрахунків, які відповідаються високому рівню діяльності освіти (Додаток А).

Отримання загального висновку щодо рівня діяльності позашкільних закладів освіти можливе за рахунок зведеного аналізу по чотирьом розділам, які складаються з:

1. Матеріально-технічного стан (максимальної кількості залікових балів-17);

2. Рівня, організації та результативності освітньої діяльності закладу (максимальної кількості залікових балів - 60).

3. Кадрового забезпечення;

4. Управлінської діяльності.

За наслідками атестації (атестаційної експертизи) встановлюється рівень освітньої діяльності навчального закладу: "високий", "достатній", "середній", "низький" (позначення В, Д, С, Н), на підставі якого виноситься рішення про визнання закладу "атестованим з відзнакою", "атестованим", "атестованим умовно" або "не атестованим" [26].

Високий рівень освітньої діяльності визначається за умови отримання сумарної кількості балів в межах 100-75; достатній - 74-49; середній -45-25; низький - 21 і менше.

Беручи до уваги всіх блоків показників, необхідно врахувати наступне: якщо здійснюється низький рівень організації та результативності діяльності закладів освіти, то рівень діяльності освітянського закладу не може бути здійснений на високому рівні. У тому числі, якщо результативність знаходиться на низькому рівні, то навчальний заклад бути атестованим, навіть в умовно, не може.

Відповідно до рівня освітянської діяльності можемо здійснити розрахунок загального атестаційного висновку про позашкільні навчальні заклади (сумарною кількістю залікових балів):

- високий рівень - заклад освіти є "атестованим з відзнакою";
- достатній рівень - заклад освіти є "атестованим";
- середній рівень - заклад освіти є "атестованим умовно";
- низький рівень - заклад освіти є "не атестованим" [26].

Проводячи атестацію позашкільних навчальних закладів необхідно здійснити також атестацію їх директорів та заступників. З цією метою відбувається підрахунок залікових балів з розділу 4 "Управлінський". Якщо є наявні 8-11 балів, можемо зробити висновок, що керівник закладу "відповідає займаній посаді і заслуговує нагородження (відзначення)"; при наявних 7-5

балів - "відповідає займаній посаді"; при наявних 4-3 балів - "відповідає займаній посаді з умовою (ліквідації певних недоліків)"; при наявних 2 і менше балів - "не відповідає займаній посаді". Та важливо прийняти до уваги те, що здійснення діяльності директора позашкільного закладу не може бути позитивним, якщо заклад прийнято «не атерстованим» [57].

Органи управління освітою, на які покладається проведення атестації навчальних закладів, мають право зазначати в Орієнтованих критеріях оцінки діяльності позашкільних навчальних закладів обґрунтовані зміни і доповнення з урахуванням статусу, типу, профілю, специфіки, регіональних соціально-економічних умов, стартових можливостей роботи конкретних позашкільних навчальних закладів.

Критерії можуть використовуватись також для самооцінки освітньої діяльності позашкільних навчальних закладів [33].

РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. Основні види аналізу та їх застосування, які здійснюються в закладах освіти

Соціально-економічний розвиток України має у своєму складі один із найважливіших напрямів, такий як розвиток освіти. У ході дослідження ми уже визначили, що рівень знань, який надається загальною середньою освітою є досить низьким. Одночасно знижуючи обсяги фінансування загальної середньої освіти, відбувається зниження якості наданої освіти, а також і неефективна діяльність та нецільове використання наданих коштів із бюджету.

Щоб визначити оцінку здійснення ефективної діяльності вагомим чинником є те, що усі принципи організації та фінансування з бюджету галузі освіти є стандартним. Та при цьому якість наданих освітніх знань різними навчальними закладами можуть бути вагово різні.

Проаналізувавши літературу, у якій досліджується оцінка цільового використання бюджетних коштів, можемо виокремити чотири методи, які застосовуються у загальноосвітій практиці. До них належать:

- 1) метод мінімізації витрат;
- 2) метод «витрати - результативність»;
- 3) метод «витрати - вигода»;
- 4) метод «витрати - корисність» [23].

Досліджуючи метод мінімізації витрат, можемо зазначити, що приймаючи рішення, завжди звертають увагу в першу чергу на найбільш дешевий варіант, в той же момент не обмежуючись оцінкою витрат. З метою визначення кваліфікованого висновку про вагомість того чи іншого варіанта, треба бути точно впевненим у тому, що результати зовсім не будуть відрізнятися, або ж різниця буде несуттєвою.

На макрорівні цей метод в галузі освіти майже не береться до уваги через важкість досягнення суспільного задоволення. На рівні галузі даний метод може застосовуватися щодо виконання програми ліквідації малокомплектних навчальних закладів. Та скорочуючи кількість навчальних закладів та переводячи учнів до інших загальноосвітніх шкіл ні в якому разі це не має призводити до погіршення оцінки надання якісної освіти у порівнянні з базовим варіантом, тобто станом цієї оцінки до початку зміни системи.

Порівнюючи різні варіанти проведення витрат фінансових ресурсів, які спрямовуються на досягнення поставлених цілей, які між собою різни не лише витратами, а також і рівнем досягнення остаточного результату. Це все здійснюється за допомогою методу «витрати-результативність». Необхідно зазначити також, що застосовуючи даний метод, ми можемо здійснювати порівняння абсолютно різних програм освіти, які використовуються звичайними школами, гімназіями, ліцеями, спеціалізованими школами для дітей з відхиленнями у розвитку і т.д. Досліджуючи метод «витрати-результативність» на макрорівні і галузевому рівні, можемо зазначити, що даний метод досить скоро буде широко застосовуватись, оскільки без нього дуже важко перейти від планування витрат до отримання результатів при розробці регіональних та місцевих бюджетів (до бюджетування, орієнтованого на результат) [56].

Бувають випадки, коли здійснюючи порівняльну оцінку визначених варіантів не можливо звести до визначення єдиного узагальнюючого натурального показника, а кінцевий результат може бути виражений у грошовій формі, необхідно застосовувати метод «витрати-вигода». У даному методі результат вимірюється на основі грошової вигода, яку порівнюють з видатками на виконання програм. З цією метою переводять в грошову форму певні ефекти, такі як покращення якості життя шляхом отримання якісної освіти та ін.. Даний метод на практиці доцільно використовувати у тому випадку, якщо витрати та результат можливо виразити у грошовій формі.

Наприклад, це чудовий різновид аналізу при наданні платних освітніх послуг.

Та все ж таки, більшість результатів щодо надання послуг освіти не можна відобразити у грошовій формі. Досить тяжко провести оцінку ролі виховних процесів, а також ролі щодо перекваліфікації викладачів, з метою покращення надання якісних освітніх послуг. можемо зазначити, що використання методів оцінювання цілісності витрат на освіту є вагомою та актуальною і на даний момент часто досліджується у сучасному реформуванні освіти. Так, переходячи від механізмів функціонування галузі до принципів бюджетування, коли орієнтуються на результат, тоді цільове застосування грошових коштів є вагомим чинником функціонування сфери взагалі [26].

Проведення аналізу комплексної оцінки щодо ефективного функціонування загальноосвітніх навчальних закладів забезпечує отримання необхідних даних щодо результатів їх діяльності, можливості розрахунку показника цільового використання бюджетних коштів, а також визначення ряду пропозицій з метою покращення ефективного функціонування. Запропоновані методи оцінки реалізуються у 3 етапи (рис.2.1.).

На першому етапі відбувається розрахунок показників, які мають на меті відображення результатів діяльності закладів загальної середньої освіти. За його допомогою можна провести оцінку ступеня реалізації загальних цілей закладів освіти, до яких відноситься надання освітніх послуг, які готують школярів до життя в суспільстві, заповненому постіндустріальними та інформативними чинниками відповідно до сучасних міжнародних вимог.

Визначені чинники ефективної діяльності навчальних закладів класифікуються за двома ознаками:

- показники якості наданих освітніх послуг;
- показники економічності використання ресурсів.

У цьому випадку вагомим завданням ефективної діяльності галузі освіти є здійснення максимізації результату діяльності на основі наявних ресурсів.

В основі цієї методики лежить поділ 4 факторів показників з метою оцінювання процесів розвитку галузі загальної середньої освіти. Методика оцінювання кожної групи, являє собою ряд послідовних дій на основі розрахунку виділених чинників.

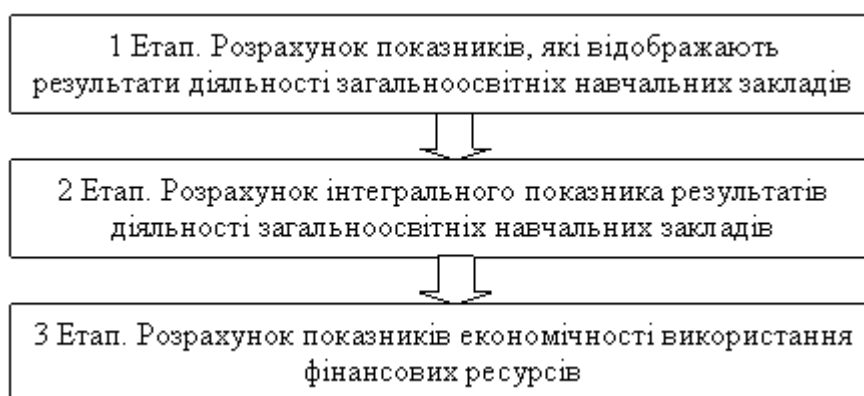

Рис. 2.1. Етапи розрахунку методики оцінювання ефективної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів

Так як зазначені чинники по своїй суті є якісно різнорідними, єдина одиниця вираження відсутня (оскільки вони зазначаються в абсолютному вираженні, які відображають економічний, педагогічний та соціальний зміст), тому основний результат розрахувати математично, на жаль, неможливо.

1. Збір інформації за всіма прийнятими показниками ефективності від кожного суб'єкта (запит на основні звітні дані та збір додаткової інформації шляхом проведення анкетування);

2. Обробка отриманої інформації з метою виведення зведених даних по кожному регіону кількісних значень всіх показників ефективності;

3. Оцінка значення кожного з показників по конкретному регіону згідно прийнятої оціночної шкали (в рамках встановленого максимального балу);

4. Розрахунок регіональних значень кожного з прийнятих критеріїв ефективності як суми балів за всіма показниками, які в нього входять [32].

З метою здійснення оцінювання застосовується інтервальна шкала оціночних балів, на основі якої якісні та кількісні показники, які мають оцінюватися перекладаються за визначеним методом у необхідній кількості балів. У межах визначеного методу необхідно здійснювати оцінку за рахунок статистичних даних, які були зібрані при експертному опитуванні та в результаті застосування методів статистичного аналізу. Отримання інформації, яка необхідна щоб виявити та оцінити показники застосовують метод формалізованого опитування на основі раніше визначеної анкети, у якій містяться питання закритого профілю. Зазначені вище нормативні уявлення та змістовні блоки інформації є вагомими складовими питань анкети.

Наступним етапом методики є здійснення розрахунку інтегральних показників оцінювання ефективної діяльності навчальних закладів. Як зазначалось вище, з метою проведення розрахунків інтегральних показників кінцевого результату діяльності навчальних закладів доцільно застосовувати метод бальних оцінок.

Беручи до уваги значення індивідуальних балів певних показників можемо розрахувати показник результату. На основі порівняння визначених показників можемо зазначити, що кожен з них має свою кількість балів. Тому значення аналізованих показників в натуральному вигляді проходить ранжування для кожної установ. На основі відхилень від найбільшого значення показника від загальної кількості установ, які оцінюються визначається відповідна кількість балів. Максимальна кількість балів, яка присвоюється показнику, дорівнює 1000. Мінімальна оцінка індикатора рівна 100. Застосування методу інтерполяції в інтервалі 100 - 1000 балів забезпечує розрахунок бального значення чинника по кожній установі. Метод розрахунку бального значення показника залежить від його різновиду. Взагалом, визначені нами показники можна розділити на два підрозділа:

- якісний або кількісний, який прямує до збільшення;
- якісний або кількісний, який прямує до зменшення.

Здійснюючи дослідження доцільно побудувати оптимізаційну модель, яка б сприяла виконанню видатків на сферу освіти. На нашу думку необхідно застосувати регресійний аналіз. Спираючись на дані таблиці 2.1 проведемо специфікацію моделі видатків на галузь освіти м. Нововолинська за період 2008-2013рр., див. графік 3.1

Таблиця 2.1

Динаміка видатків на галузь освіти м. Нововолинська упродовж 2008-2013рр., тис.грн.

Роки	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.
1	2	3	4	5	6	7
Сума видатків, тис.грн.	20052,3	22645,0	28737,1	29030,1	34156,6	36200,2

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ]

Не завжди, економічні процеси описуються лінійною функцією, зокрема в ході проведення макро- та мікроекономічних дослідженнях, досить часто використовуються криві зростання, такі як експоненціальні, степеневі, квадратичні, функції модифікованого експонента тощо.

Рис. 2.1. Специфікація моделі оптимізації витрат на утримання установ освіти м. Нововолинська упродовж 2008-2013рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ]

Так, використовуючи дані таблиці 3.1 покажемо різні види залежності змінних.

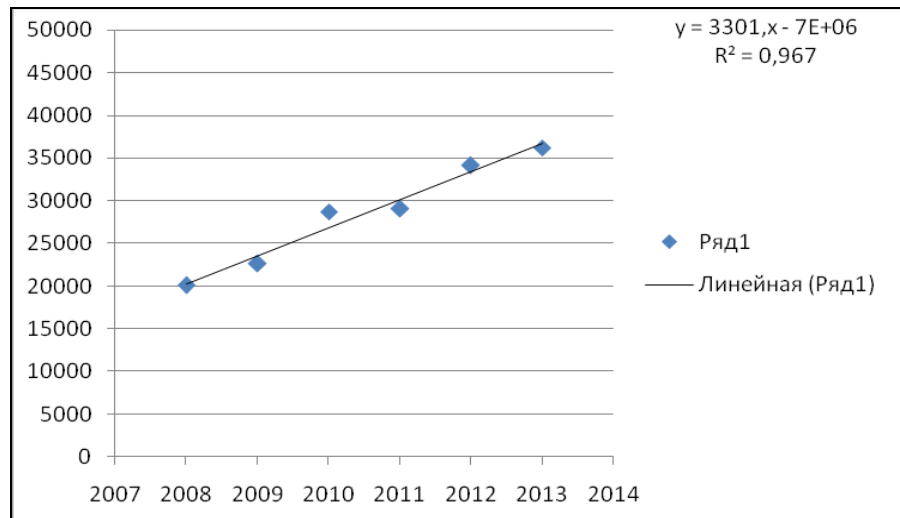

Рис. 2.2. Графічна модель лінійної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, за період 2008-2013р.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ]

Загальна лінійна залежність описується рівнянням: $y = \beta_0 + \beta_1 X + \varepsilon$, а коефіцієнт нахилу розраховується як: $\frac{\partial y}{\partial x} = \beta_1$ [63]. Для даної лінійної залежності рівняння матиме наступний вигляд: $y = 3952, X - 8E+06$.

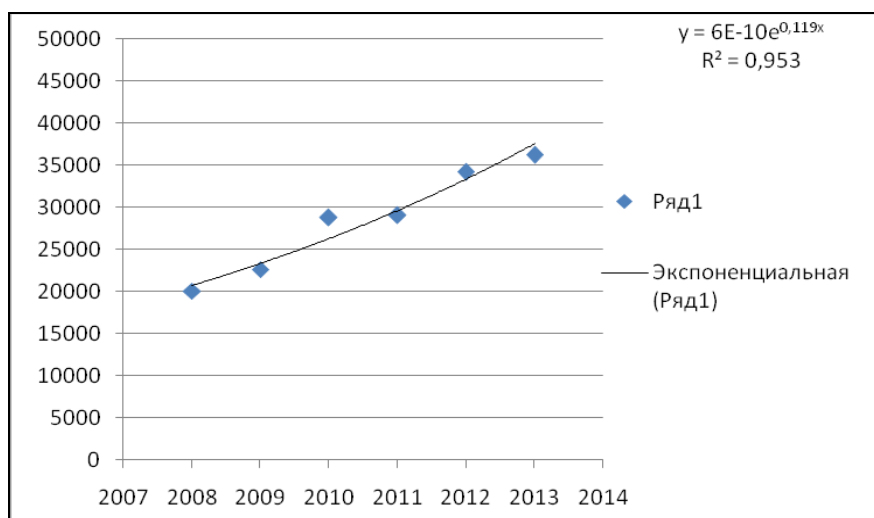

Рис. 2.3. Графічна модель експоненційної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2013рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АС, АЖ]

Загальна експоненційна залежність описується рівнянням: $\gamma = \alpha\beta^x$, враховуючи дані табл.3.1 рівняння експоненційної залежності, матиме наступний вигляд: $\gamma = 2E - 17e^{0,205X}$ [18].

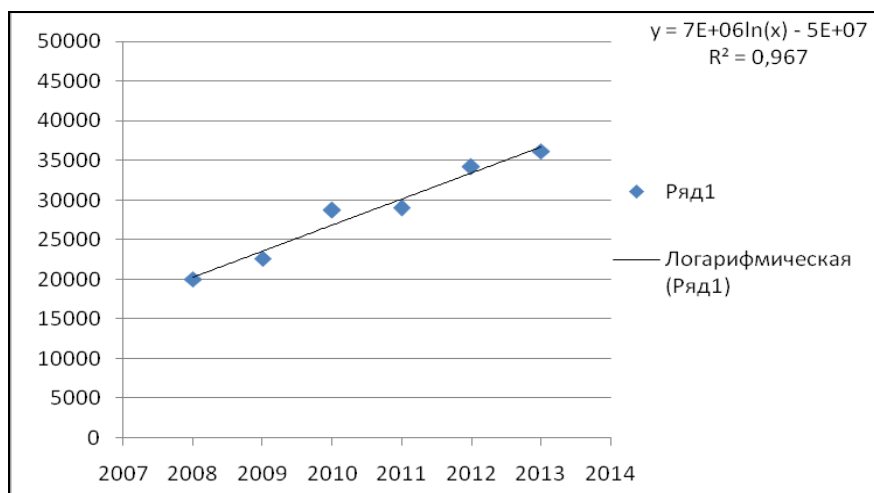

Рис. 2.4. Графічна модель логарифмічної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2013рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АС, АЖ]

Логарифмічна залежність описується рівнянням: $\gamma = \alpha + \beta \ln(X)$ [63], однак враховуючи обсяги дефіциту Державного бюджету, вона набуде наступного вигляду: $\gamma = 8E + 06 \ln(X) - 6E + 07$.

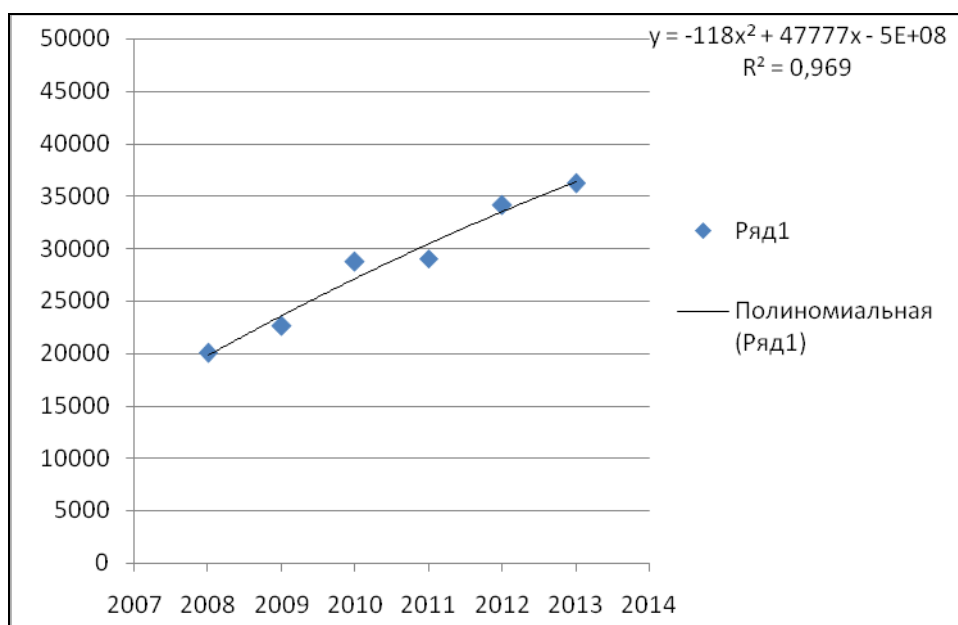

Рис. 2.5. Графічна модель поліноміальної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2013рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АС, АЖ]

Загальне рівняння поліноміальної залежності:

$$y = \beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 X^2 + \epsilon$$
, з врахуванням даних табл.3.1, матиме вигляд:

$$y = -4648, X^2 + 2E + 07X - 2E + 10$$
 [18].

Так, зважаючи на дані рисунків 3.2, 3.3, 3.4, 3.5 нами зроблено висновок, що найкраще апроксимує статистичні дані поліноміальна функція, оскільки коефіцієнт детермінації найбільше наближується до одиниці, $R^2 = 0,548$, далі експоненційна, логарифмічна та лінійна моделі.

До того ж, проведено специфікацію моделі оптимізації витрат на утримання закладів освіти міста Нововолинська, з врахуванням даних таблиці 3.1 та прогнозних даних Міністерства фінансів на 2014 р.

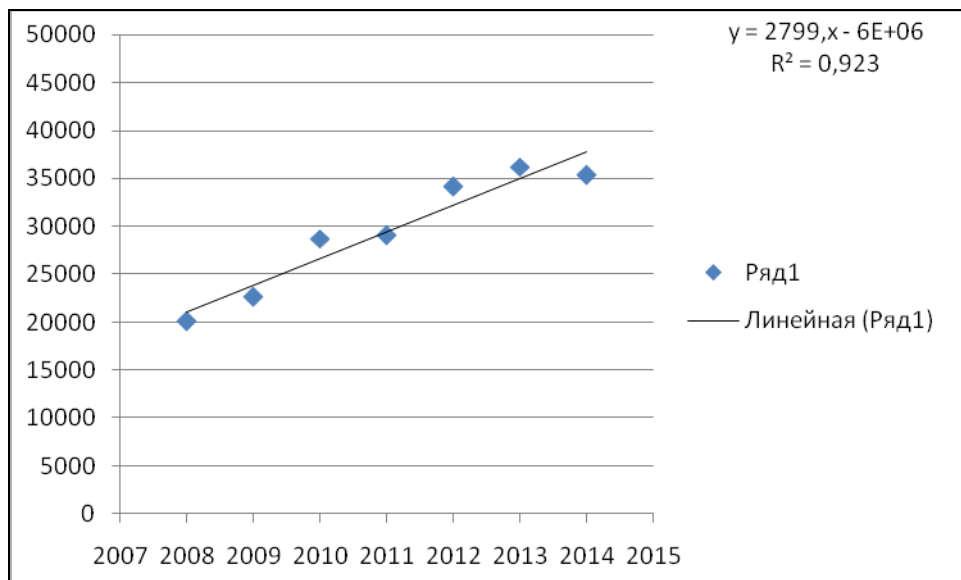

Рис. 2.6. Графічна модель лінійної залежності бюджету витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2014рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АС, АЖ, АЗ]

Для даної лінійної залежності рівняння матиме наступний вигляд:
 $y=955,3X-2E+06$, де коефіцієнт детермінації має вигляд: $R^2 = 0,018$.

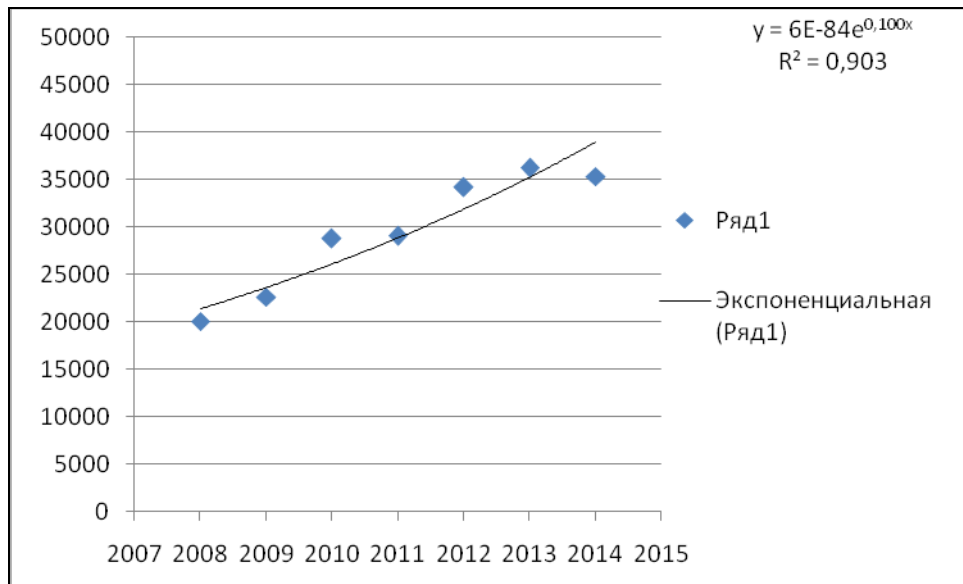

Рис. 2.7. Графічна модель експоненційної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2015рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ, АЗ]

Рівняння експоненційної залежності запишеться наступним чином:

$$y = 3E - 68e^{0,082X}, \text{ при } R^2 = 0,114.$$

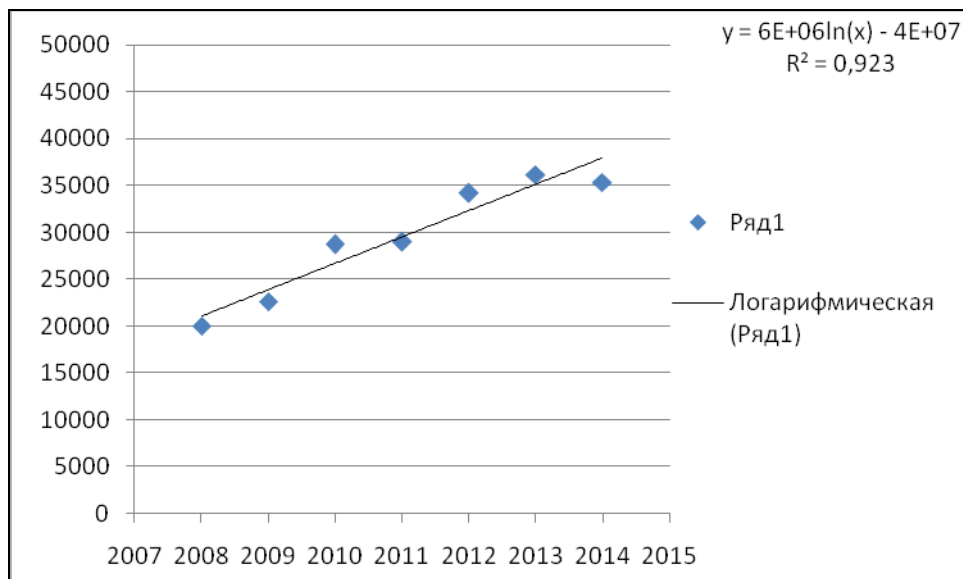

Рис. 2.8. Графічна модель логарифмічної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2015рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ, АЗ]

Для даного виду залежності дефіциту бюджету і економічних коливань, рівняння матиме вигляд: $y = 2E + 06 \ln(X) - 1E + 07$, де $R^2 = 0,018$.

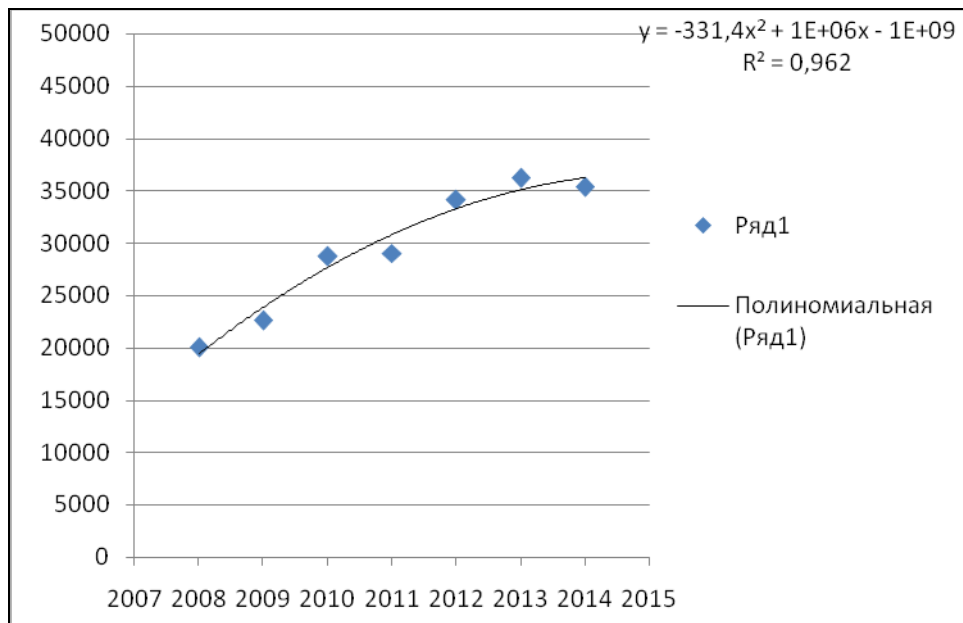

Рис. 2.9. Графічна модель поліноміальної залежності витрат на утримання закладів освіти м. Нововолинська, з врахуванням економічних коливань, упродовж 2008-2015рр.*

* Розраховано автором на основі [Додатки АБ, АВ, АГ, АЕ, АЄ, АЖ, АЗ]

Поліноміальна залежність, з врахуванням показників прогнозних показників Мінфіну має наступний вигляд: $y = -1931, X^2 + 8E + 06X - 8E + 09$, де $R^2 = 0,319$.

Таким чином, враховуючи дані графіків 3.6, 3.7, 3.8, 3.9 найкраще апроксимує дані поліноміальна функція, $R^2 \approx 1$, $R^2 = 0,319$, далі експоненційна, логарифмічна та лінійна моделі.

Запропонована нами методика має у своєму складі ряд показників індикаторів, які прямують як до збільшення, так і до зменшення.

Останнім етапом даної методики є розрахунок показника економічного застосування бюджетних ресурсів навчальними закладами.

Підводячи висновки, можемо зазначити що, досліджуючи та аналізуючи різні методичні підходи, нами запропоновано оптимальну

методику оцінки процесів функціонування та розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, яка дає можливість оцінити сукупний вплив усіх чинників, які впливають на кінцеві результати діяльності загальноосвітніх установ і розрахувати рівень ефективного використання ресурсів бюджету. Найкращим та найоптимальнішим в нашому випадку є аналіз тих показників, які в певній мірі враховують економічні, соціальні та педагогічні результати, а саме головне, можуть бути розраховані в ході даного дослідження.

2.2. Аналіз динаміки і структури доходів та видатків загальноосвітніх навчальних закладів України

Оскільки в Україні існує три рівні державного управління (державний, обласний, районний), то і фінансування середньої освіти також здійснюється з бюджетів, що формуються на цих трьох рівнях: державному, обласному та районному. Причому переважна частина бюджету освіти формується на рівні району. Кошти районного і обласного бюджетів складають приблизно 94-99% всього бюджету середньої освіти.

Розподіл між видатками бюджетів різних рівнів відбувається таким чином:

з Державного бюджету фінансуються:

- 1) республіканські спеціальні школи-інтернати для обдарованих дітей (їх всього 3);
- 2) школи соціальної реабілітації, в яких утримуються неповнолітні правопорушники віком 11-14 років;
- 3) випуск підручників.

з обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя фінансуються:

- 1) спеціальні школи, школи-інтернати для дітей з вадами розвитку;
- 2) загальноосвітні школи-інтернати;

- 3) дитячі будинки;
- 4) підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

з районних бюджетів:

- 1) загальноосвітні школи;
- 2) спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії тощо;
- 3) загальноосвітні школи-інтернати, дитячі будинки (якщо 70% контингенту формується в межах району).

Процес планування фінансових видатків на освіту має починатися знизу: навчальні заклади на основі встановлених нормативів витрат в розрахунку на одного учня складають кошториси, в яких враховуються витрати на оплату праці педагогічного і допоміжного персоналу, витрати на харчування, на утримання будівель, на капітальний ремонт тощо. Дані кошторисів окремих шкіл, що відносяться до одного адміністративного району, акумулюються районними відділами освіти (райвно). Централізовані бухгалтерії райвно подають свої зведені кошториси до обласного управління освіти (або міського – у містах Києві та Севастополі). На обласному рівні сукупні цифри районних освітніх бюджетів мають ставати основою бюджетів освіти обласних державних адміністрацій.

Таблиця 2.2.

Нормативи видатків на одного учня закладів середньої освіти, грн в рік.

	з обласних бюджетів	з бюджетів міст Києва і Севастополя	з районних бюджетів
На одного учня денних загальноосвітніх середніх закладів:			
- в містах	-	399,49	399,49
- в селах			638,87
- в гірських містах			459,46
- в гірських селах			734,93
На одного учня загальноосвітніх шкіл-інтернатів	2541,25	-	-
На одного учня спеціальних шкіл для дітей з вадами розвитку	3354,45	1270,63	1270,63
На одного учня вечірніх шкіл:			
- в містах	-	218,55	218,55
- в селах			147,39
На одного учня шкіл-інтернатів для дітей-сиріт	4574,25	-	-
На одного учня дитячих будинків	5082,50	-	-
На одного учня спеціальних шкіл, що приходять на навчання (не проживають)	1270,63	-	-
На одного учня шкіл-інтернатів, що приходять на навчання (не проживають)	508,25	-	-

Формула, за якою здійснюється фінансування закладів загальної середньої освіти, включає два типи відмінностей. Перший тип стосується відмінностей між закладами, які обслуговують різні категорії учнів. Основні серед них такі:

- денні загальноосвітні середні заклади;
- вечірні школи;
- загальноосвітні школи-інтернати;
- школи-інтернати для дітей з вадами фізичного і розумового розвитку;
- дитячі будинки, школи-інтернати для дітей-сиріт.

Ці відмінності знаходять прояв у різних коефіцієнтах коригування основного розрахункового нормативу, що пропонуються для різних груп учнів.

Другий тип відмінностей у фінансуванні закладів середньої освіти стосується їх місцезнаходження: у міській чи сільській місцевості. Особливо виділений учнівський контингент населених пунктів, які за статусом віднесені до гірських. Ці відмінності представлені у різних формулах, що пропонуються для розрахунку 1) обласних бюджетів на освіту; 2) бюджетів

на освіту міст Києва і Севастополя; 3) бюджетів на освіту міст республіканського (Крим) і обласного значення та районів.

Складові фінансової політики у сфері середньої освіти:

- визнання пріоритетності освіти у проведенні державної політики;
- встановлення нормативно-правової основи фінансової політики;
- асигнування фінансових ресурсів згідно визначених обсягів за нормативами;
- визначення формул формування місцевих бюджетів освіти;
- визначення нормативів видатків на одного учня різних навчальних закладів;
- визначення основних правил залучення та норм використання школами позабюджетних коштів [49].

В Україні освіта фінансується урядом із загальних податкових надходжень, акумульованих за допомогою різних податків. Разом з тим, певний зв'язок між фондами системи освіти та конкретними податками простежується. Між бюджетами різних рівнів існує розподіл відповідальності за акумуляцію відповідних податків та їх використання.

Державний бюджет формується за рахунок податку на додану вартість та акцизного збору. Доходи місцевих бюджетів складаються з податку на доходи підприємств і організацій, прибуткового податку з громадян та інших місцевих податків та зборів. Таким чином, переважна частина видатків на загальну середню освіту формується з надходжень від податку на прибуток підприємств та прибуткового податку з громадян.

Видатки на освіту складають саму велику частину місцевих бюджетів, хоча величина її може значною мірою варіювати залежно від таких факторів:

- кількості навчальних закладів, що відносяться до юрисдикції даного району;
- обсягу бюджету, який в свою чергу визначається рівнем розвитку виробничої сфери району, обсягом податкових надходжень та тою їх часткою, що залишається у власному розпорядженні району.

Наприклад, у місті Нововолинську Волинської області видатки на освіту складали у 2012 році 44,3%, у 2013 році – 42,8% районного бюджету. А у місті Володимир-Волинському з міського бюджету на освіту було виділено у 2012 році 34,7%, 2013 – 36,9% всіх видатків.

В умовах фінансової скрути процес складання бюджету на освіту, у тому числі і на загальну середню, відбувається не стільки знизу (від навчальних закладів), скільки зверху – з обласного бюджету просто доводиться сума бюджету на райони. Бухгалтерії районних відділів освіти вже в межах цієї суми розподіляють видатки на школи, забезпечуючи в першу чергу обов'язкові витрати.

Обов'язковим є забезпечення бюджетними коштами видатків на оплату праці та комунальні послуги. Інші видатки в останні роки майже не фінансуються. Однак, враховуючи те, що фінансування недостатнє навіть для цих двох статей видатків, використовуються заходи по економії коштів.

Спільною особливістю діяльності всіх навчальних закладів є висока питома вага частки видатків на заробітну плату, які разом з нарахуваннями складають 60-80% всього бюджету шкіл. Негативним моментом в оплаті праці вчителів виступає рівень заробітної плати, яка є мізерною і не відповідає мінімальним нормам відшкодування витрат їх фізичної і розумової енергії.

Так, за станом на 2010 рік ставка заробітної плати вчителя, що працює на посаді “спеціаліст вищої категорії” складала 1350 грн. або. З 01.03.2010 р. відбулося підвищення заробітної плати вчителів, а також, після тривалої перерви впроваджені надбавки за педагогічний стаж, відсутність яких дуже негативно впливала на мотивацію вчителів. Водночас це підвищення має символічний характер (в середньому – 25%) і суттєво не змінює ситуацію.

З метою досягнення економії коштів по цій статті видатків застосовуються такі заходи:

- в рік виплачується 11 або 11,5 місячних фондів заробітної плати;

- збільшується наповнюваність класів і таким чином зменшується необхідна кількість ставок вчителів;
- постійне затримання виплати заробітної плати вчителям, обсяги заборгованості суттєво зменшені на даний момент [41].

Другою обов'язковою статтею видатків шкіл виступає *оплата* комунальних послуг та енергоносіїв, фінансування якої здійснюється також недостатньо. Закладам освіти доводяться ліміти на використання енергоносіїв або обсяг фінансування цих витрат встановлюється на рівні минулого року за винятком 6 відсотків цієї суми. Досягнення цієї економії має відбуватися за рахунок вимикання світла, водопостачання тощо.

Встановлені нормативи видатків на придбання предметів постачання і матеріалів, утримання бюджетних установ на даний момент фактично не витримуються. Ці категорії видатків або взагалі не закладаються в кошторисі, або визначаються на підставі даних про середню величину учбових видатків за минулий рік і майже не фінансуються.

Видатки на харчування учнів представлені переважно в діяльності загальноосвітніх закладів інтернатного типу. У денних загальноосвітніх закладах видатки на харчування здійснюються лише в небагатьох регіонах, за рішенням місцевої влади. Лідером є Київ, де в денних середніх школах на харчування (молоко) учнів всіх класів з бюджету виділяється 0,66 грн. в день на одного учня. Додаткові норми харчування передбачені для окремих категорій дітей.

Поточний ремонт обладнання, інвентаря та будівель – видатки за цією категорією майже не фінансуються з державного і місцевих бюджетів. Вартість ремонту фактично визначається не за нормативами, а на основі договірної ціни тих робіт, які планується зробити. Фінансування цих видатків здійснюється переважно за кошти батьків та спонсорів.

Загальноосвітні заклади інтернатного типу на даний момент є єдиною категорією навчальних закладів, за якою майже повністю фінансуються видатки на утримання їх вихованців: забезпечення одягом, м'яким

інвентарем, предметами особистої гігієни, підручниками, шкільним приладдям, іграми та ін. Однак, рівень фінансування цих закладів також залишається дуже низьким.

Для більш детального розуміння формування видаткової частини місцевих бюджетів за окремими видатками, на нашу думку доцільно розглянути формування видатків на освіту у м. Нововолинську.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинська станом на 01.10.2012 року включає в себе 9 загальноосвітніх навчальних заклади I-III ступенів (7 загальноосвітніх навчальних шкіл, гімназію та колегіум), які знаходяться в межах пішохідної доступності для користувачів.

Станом на 01.10.2012 проектна потужність загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) дозволяє забезпечити навчальними послугами 8,9 тис. учнів. Фактично у них навчалось 5,1 тис. осіб (57,3%).

Чисельність осіб віком від 6 до 18 років у м.Нововолинську та с.Жовтневе на початок 2009, 2010, 2011 та 2012 років становила відповідно 6,2, 6,0, 6,1, та 6,1 тис. осіб, відсоток охоплення дітей шкільного віку відповідно становив 85,7, 86,9, 83,1 та 84,2%%.

Разом з тим, в досліджуваному періоді спостерігається недотримання наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 №128 в частині поділу класів на групи (в окремих випадках кількість учнів у класах загальноосвітніх шкіл м. Нововолинська є більше нормативної).

Станом на 01.10.2012 усі 9 ЗНЗ обладнані каналізацією, водопроводом, системою опалення, спортзалами, медичними кабінетами.

Надання якісних освітніх послуг неможливе без відповідного кадрового потенціалу.

Навчально-виховний процес у ЗНЗ в 2009, 2010 та 2011 роках забезпечувало відповідно 435, 427 та 415 осіб, в січні-вересні 2012 року – 430 осіб.

Станом на 01.10.2012 із загальної чисельності 365 працівників (84,9%) мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії, 393 працівники (91,4%) працюють зі стажем роботи понад 5 років.

Слід відмітити, що в 2009-2011 роках кваліфікаційний рівень педагогічних працівників по окремих показниках дещо знизився. Так, на 01.01.2012 року кількість працівників, які мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії, зменшилась на 14 осіб (з 367 до 353), на 25 осіб (з 402 до 377) зменшилась кількість педагогічних працівників зі стажем роботи понад 5 років.

Зменшилась чисельність педагогічних працівників, що не мають закінченої вищої освіти і не навчаються у ВУЗах на 4 особи (з 14 до 10) та на 3 особи (з 5 до 2) – чисельність педагогічних працівників, що мають середню спеціальну не педагогічну освіту.

За 9 місяців 2012 року чисельність педагогічних працівників, які мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії збільшилась на 12 осіб (з 353 до 365), проте їх питома вага в загальній кількості працівників дещо знизилась на 0,2% (з 85,1 до 84,9). Крім того, на 2 особи (з 10 до 12) збільшилась кількість педагогічних працівників, що не мають закінченої вищої освіти і не навчаються у ВУЗах.

Проведеним анкетуванням 389 педагогічних працівників ЗНЗ, встановлено, що 95,9 відсотків з них задоволені своєю роботою.

Разом з тим, серед чинників які найбільше не задовольняють працівників 69,6 відсотка респондентів вказали на низький рівень оплати праці. За наслідками анкетування встановлено, що 27,6 відсотка опитаних, переважно працівники із стажем роботи більше 10 років, не бачать у своїй роботі перспектив кар'єрного та професійного росту, а 38,8 відсотка респондентів, в основному працівники зі стажем роботи понад 10 років, вказали, що існуючий рівень фінансування закладу не дає можливості надавати кваліфіковані послуги в сфері освіти.

Лише 17,1 відсотка опитаних працівників при зміні місця роботи обере інший освітній заклад бюджетної сфери, 9 відсотків – роботу в органах правління освітою, 1,9 відсотка – заняття науковими дослідженнями. Проте, 24,8 відсотка при зміні місця роботи обере комерційний освітній заклад, 21,5 відсотка – надання учням приватних уроків, 20,9 відсотка – будь-яке інше підприємство, установу чи організацію, що не належить до сфери освіти.

Переважна більшість респондентів – 92,5 відсотка вважають, що підвищення якості послуг, які надаються закладами освіти неможливе без збільшення обсягів їх фінансування.

У 2009, 2010 та 2011 роках обсяги виділених із міського бюджету м.Нововолинська асигнувань по галузі освіта за КФК 070201 «Загальноосвітні школи (в т.ч. школа-дитячий садок, інтернат при школі), спецшколи, ліцеї, гімназії, колегіуми» склали відповідно 20342,9 тис. грн., 24286,6 тис. грн., 25906,1 тис. грн., що становить відповідно 92,0, 95,8 та 97,2%% від потреби (рис. 2.2).

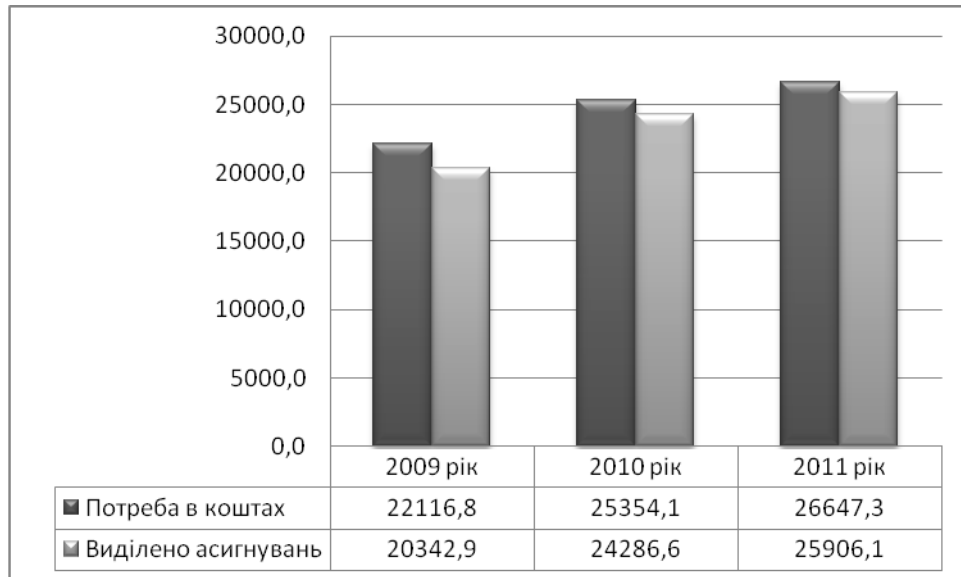

Рис. 2.2. Фінансове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів м.Нововолинська Волинської області у 2009-2011 роках (КФК 070201)*

* Побудовано автором за даними [Додаток АГ, АД, АЕ]

На 2012 рік при потребі у коштах 32481,6 тис. грн., за 9 місяців 2012 року виділено асигнувань 23870,7 тис. грн. (73,5% від річної потреби).

Фактично в 2010 році отримано асигнувань на 3943,7 тис. грн., або на 19,4% більше до асигнувань 2009 року, в 2011 році – на 1619,5 тис. грн., або на 6,7% більше до асигнувань 2010 року.

Із зростанням загального обсягу витратків на освіту в місті щорічно збільшуються і витрати на утримання одного учня ЗОШ. Зокрема, у 2009-2011 роках вони склали відповідно 3,858 тис. грн., 4,699 тис. грн. та 5,082 тис. гривень. Тобто, простежується позитивна тенденція у даному напрямку.

Однак, в 2011 році динаміка зростання витрат на 1 учня порівняно з 2010 роком погіршилась. Зокрема, в 2010 році витрати на 1 учня збільшились на 0,841 тис. грн. або на 21,8 відсотка порівняно з 2009 роком, в 2011 році – збільшились на 0,383 тис. грн. або на 8,2 відсотка порівняно з 2010 роком.

Середній рівень використання потужностей загальноосвітніх навчальних закладів станом на 01.01.2009 становив 56,8%, на 01.01.2010 – 55,9%, на 01.01.2011 – 57,1%, на 01.10.2012 – 57,3% (Рис. 2.3).

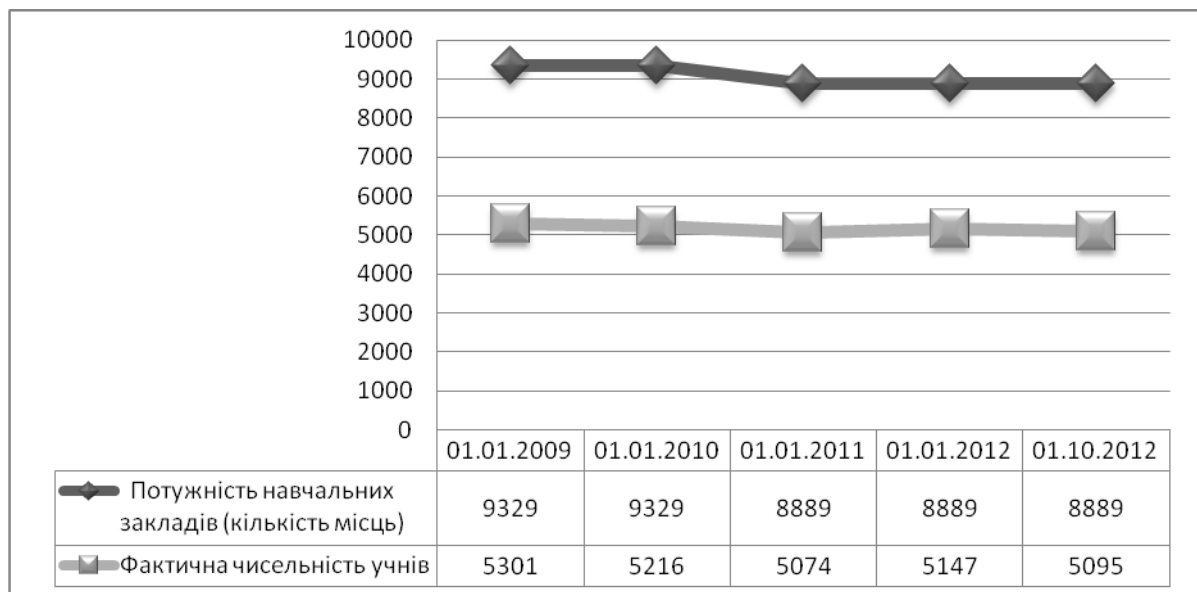

Рисунок 2.3. Рівень використання потужностей загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинська Волинської області 2009-2011 роках та 9 місяцях 2012 року*

* Побудовано автором за даними [Додаток АГ, АД, АЕ, АЄ]

Менше, ніж 50% проектної потужності протягом усього досліджуваного періоду використовували наступні навчальні заклади: «Нововолинська гімназія» 36,8-42,8%%; «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №5» 44,9-48,6%%. У 2012 році до цього переліку приєдналися: «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №4» 47,4-47,7%% та «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №7» 48%. [40]

Внаслідок неповної завантаженості ЗНЗ, фактичні витрати на 1 учня в розрізі закладів суттєво відрізнялися між собою.

На якість освітніх послуг, що надаються загальноосвітніми навчальними закладами, суттєво впливають такі показники, як стан забезпечення комп'ютерною технікою.

Так, на 01.01.2012 року всі загальноосвітні навчальні заклади підключені до мережі Інтернет.

Разом з тим, забезпечення учнів комп'ютерною технікою є незначним. Так, чотири навчальних заклади забезпечені лише 5 комп'ютерами на 100 учнів, один заклад – 6, три – 7, один – 12.

Поглиблене вивчення дисциплін учнів 8-9 класів на 100% запроваджено у 3 загальноосвітніх навчальних закладах, у 3 інших – відповідно на 57,6, 41,9 та 21,2%%, у решті 3 – взагалі відсутнє.

Як позитив, слід відмітити, що 100% учнів 10-11 класів усіх закладів освіти охоплені профільним навчанням.

Мережа закладів дошкільної освіти м. Нововолинська та с. Жовтневе станом на 01.01.2012 року включає в себе 9 дошкільних навчальних закладів (далі – ДНЗ) загальною кількістю 1360 місць, в яких виховується 1857 дітей, або на 37% більше від кількості місць.

Станом на 01.01.2012 року 7 із 8 міських ДНЗ були завантажені від 112% до 173%, а дошкільний заклад, який розташований в с.Жовтневе – на 244% проектної потужності.

Враховуючи те, що на території цих населених пунктів проживає 3294 дитини віком від 1 до 6 років, дошкільною освітою не охоплено 1437 дитини або 44%, із них: 75 дітей здобувають дошкільну освіту на базі ЗНЗ, або через індивідуальне навчання, решта 1362 дітей не відвідують ЗНЗ взагалі.

Враховуючи середньо спискові показники відвідування дітьми ЗНЗ, 8 з 9 ДНЗ цих населених пунктів є перевантаженими, що призводить до зниження якості послуг, що ними надаються (Рис. 2.4).

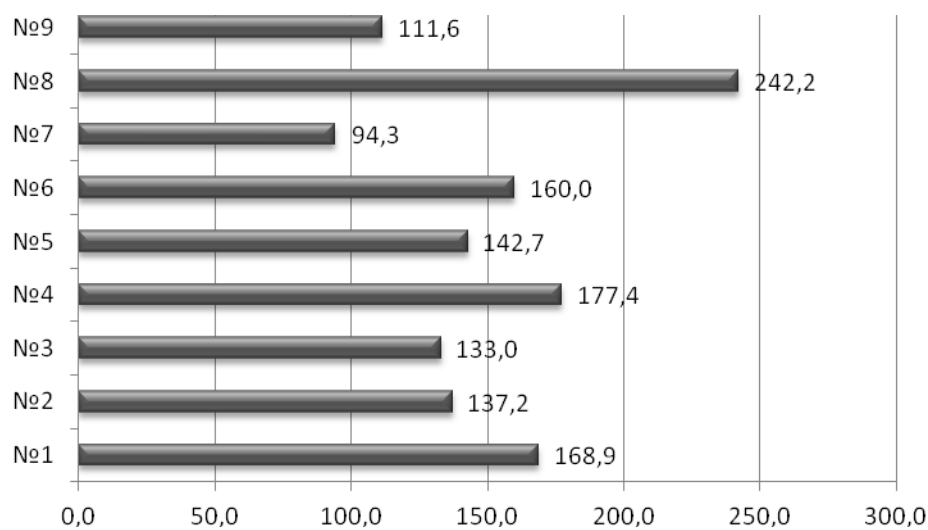

Рис. 2.4. Завантаження ДНЗ м. Нововолинськ та с. Жовтневе станом на 01.01.2012*

* Побудовано автором за даними [Додаток АЄ]

Таким чином, існуюча мережа закладів дошкільної освіти м. Нововолинськ та с. Жовтневе не в змозі задовольнити потребу його мешканців у даному виді послуг – дошкільні навчальні заклади перевантажені від 12 до 142 відсотків, або на 538 місць, а 1437 дітей у віці від 1 до 6 років не забезпечені місцем у дошкільному навчальному закладі

У 2009, 2010 та 2011 роках обсяги виділених з місцевих бюджетів м.Нововолинська асигнувань по галузі освіта за КФК 070101 «Дошкільні заклади освіти» склали відповідно 10270,6 тис. грн., 12667,2 тис. грн. та 13650,3 тис. грн., що становить відповідно 99,2, 98,7 та 99,6 відсотків від потреби (рис. 2.5).

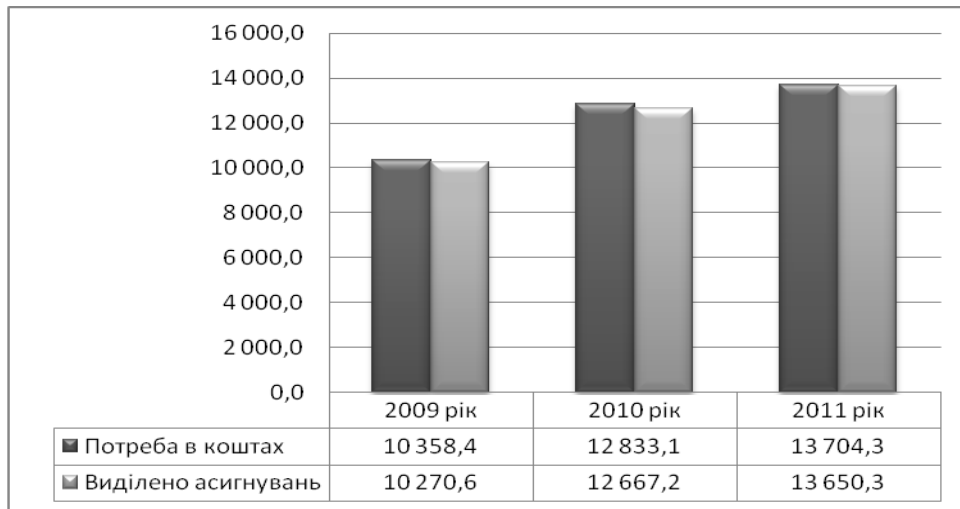

Рис. 2.5. Фінансове забезпечення дошкільних навчальних закладів м. Нововолинськ Волинської області у 2009-2011 роках (КФК 070101)

* Побудовано автором за даними [Додаток АГ, АД, АЕ]

На 2012 рік затверджено асигнування в сумі 16068,5 тис. грн., а за 9 місяців 2012 року виділено асигнувань 11281,9 тис. гривень.

Фактично в 2010 році отримано асигнувань на 2396,5 тис. грн., або 23,3 відсотка більше до асигнувань 2009 року, в 2011 році – на 983,2 тис. грн. або на 7,8 відсотка більше до асигнувань 2010 року.

Вищевказане свідчить про зменшення динаміки як затверджених так і отриманих асигнувань в 2011 році порівняно з 2010 та 2012 роками.

Не зважаючи на суттєве зростання обсягів видатків на дошкільну освіту, витрати на утримання одного вихованця у ДНЗ вищі від середньо-обласних показників по міській місцевості, проте суттєво відстають від показників міст обласного значення.

Так, якщо на утримання одного дошкільняти з бюджету м. Володимир-Волинський у 2009 році спрямовано 10,8 тис. грн., то з бюджету м. Ново - волинська – 8,5 тис. грн., або менше на 2,3 тис. грн. У 2010 році з місцевих бюджетів міст Володимир-Волинського та Ковеля направлено відповідно 10,8 тис. грн. та 10,9 тис. грн., то у Нововолинську 8,5 тис. грн., що менше відповідно на 2,3 тис. грн. та 2,4 тис. грн. Аналогічно, у 2011 році спрямовано менше на 0,8 тис. грн. та на 2,5 тис. гривень.

Одним з основних соціальних нормативів матеріального забезпечення дітей є натуральні норми харчування у навчальних закладах, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 № 1591 (далі – Постанова № 1591). Дотримання цих норм важливе, оскільки за даними ВООЗ здоров'я дитини на 60% залежить саме від збалансованого харчування.

Середня вартість харчування одного вихованця ДНЗ становить: у 2009 році – 7,72 грн. (по області – 7,37 грн.), у 2010 році – 8,54 грн. (по області – 8,98 грн.), у 2011 році – 8,35 грн. (по області 9,32 грн.).

Зазначене свідчить, що на вихованця ДНЗ у 2010, 2011 роках видатки на харчування одного учня значно нижчі від середньо обласного показника. Даний показник і суттєво відрізняється від показників міст обласного значення.

Так, якщо на харчування дошкільняти у 2010 році з місцевих бюджетів міст Луцька та Ковеля направлено відповідно 10,0 тис. грн. та 10,6 тис. грн., то у Нововолинську 8,54 тис. грн., що менше відповідно на 1,46 тис. грн. та 2,06 тис. грн. Аналогічно, у 2011 році спрямовано менше на 1,6 тис. грн. та на 1,8 тис. гривень.

Неналежне фінансування призвело до не дотримання затверджених норм харчування дітей, передбачених Постановою №1591, в частині нормативної кількості отриманих дітьми продуктів.

Крім того, порівняльний аналіз засвідчив значно нижчий обсяг видатків спрямований на утримання дошкільних закладів міста у порівнянні з м. Володимир-Волинський.

Зокрема, видатки на 1 ДНЗ менші у півтора рази. Так, якщо по м. Нововолинську видатки на 1 ДНЗ у 2009, 2010 і 2011 роках становили відповідно 1141,2 тис. грн., 1407,5 тис. грн. і 1516,7 тис. грн. то в м. Володимир-Волинський відповідно 1868,1 тис. грн., 1789,9 тис. грн. та 2214,5 тис. гривень.

Аналогічно, в м. Нововолинськ нижчі показники видатків і на утримання однієї групи дитячого навчального закладу (за винятком 2010 року). Якщо в м. Нововолинську у 2009 і 2011 роках видатки на 1 групу становили відповідно 135,1 тис. грн. і 175,0 тис. грн. то в м. Володимир-Волинський відповідно 140,1 тис. грн. та 196,8 тис. гривень.

Отже, населення м. Нововолинська та с. Жовтневе забезпечене дошкільними навчальними закладами на рівні 44%, що нижче від середньо-обласного показника (61,9%), а недостатнє фінансування галузі «Освіта» може свідчити про обмеженість учнів загальноосвітніх шкіл та вихованців дошкільних закладів освіти в отриманні якісних освітніх послуг.

Отже, підсумовуючи усе вище зазначене, слід підкреслити, що практика формування видаткової частини на галузь освіти (на прикладі міста Нововолинська) носить позитивний характер. При цьому відбувся значний приріст видатків на певні галузі, що підкреслює соціальний характер бюджету міста Нововолинська. При цьому видатки бюджету не сприяють економічному розвитку регіону, оскільки видатки розвитку незначні.

Офіційно школи мають право отримувати додаткові, позабюджетні кошти за рахунок надання таких платних послуг:

- освітні послуги;
- оренда;
- транспортні послуги;
- продаж виробленої продукції;
- інші [67].

Залучення додаткових ресурсів через надання платних послуг реально представлено лише у великих містах або в регіонах, де більш-менш розвинений виробничий сектор, в якому зайнята значна частина населення.

Найбільш вагомим джерелом позабюджетних надходжень виступають додаткові освітні послуги. За рахунок коштів батьків та підприємств можуть вводитися навчальні курси понад обсяг, визначений державним стандартом для відповідного освітнього рівня. Так, в

спеціалізованих школах, ліцеях та гімназіях, а також в звичайних загальноосвітніх школах утворюються проліцейні та ліцейні класи, в яких за рахунок коштів батьків збільшується кількість учбових годин по окремим предметам, або вводяться додаткові дисципліни.

Додаткові освітні послуги часто стають формою легалізації платності навчання. В ліцеях, гімназіях (державних) офіційно вноситься плата не за навчання, а плата за додаткові освітні послуги. Не всі діти отримують ці додаткові послуги, але всі батьки платять, розуміючи це саме як плату за більш якісне навчання (менша наповнюваність класів, вищий рівень вимог до учнів, кращий рівень підготовки).

Фінансово-господарська діяльність навчальних закладів здійснюється на основі єдиного кошторису доходів і видатків. Якщо раніше в кошторис включалися тільки надходження з державного бюджету на передбачені нормативними документами витрати, то за новим порядком він включає загальний фонд (надходження з державного бюджету та розподіл нормативних видатків) і спеціальний фонд (позабюджетні надходження та їх розподіл).

Обсяги державного фінансування визначаються відповідно визначених нормативів. Доходна частина спеціального фонду формується на підставі розрахунків доходів, які складаються за кожним джерелом доходів, що плануються на наступний рік.

Всі кошти та цінності, одержані навчальним закладом у вигляді допомоги або добровільних пожертвувань для здійснення освітньої, наукової, оздоровчої, спортивної, культурної діяльності не вважаються прибутком і не оподатковуються. Надходження цих коштів не зменшує обсяги бюджетного фінансування. Одержані з державного бюджету асигнування та позабюджетні кошти навчальних закладів не підлягають вилученню, але використовуються виключно за призначенням, тобто на передбачені за кошторисом потреби.

Нормативно-правові засади функціонування закладів середньої освіти залишають за ними дуже незначну свободу у розпорядженні своїми

ресурсами. Як правило, фінансові справи шкіл ведуть централізовані бухгалтерії при районних відділах освіти. Вони ведуть всю статистику по своєму району.

Виділені з районного бюджету кошти на освіту розподіляються бухгалтеріями між закладами району: спочатку на основні обов'язкові видатки (на заробітну плату, комунальні послуги, а також на утримання самих бухгалтерій), а потім те, що залишається, - може бути виділено на інші потреби шкіл. Централізовані бухгалтерії ведуть всі справи по нарахуванню і виплаті заробітної плати працівникам середніх закладів.

Останнім часом поширюється практика переходу закладів середньої освіти на фінансову самостійність: вони здобувають статус юридичної особи, мають свій власний рахунок, самі ведуть свої фінансові справи, звітують перед податковою інспекцією.

Легально отримання самостійності нічого не додає школам, не розширює їх прав по розпорядженню ресурсами. Школи абсолютно не вільні маніпулювати своїми бюджетними та позабюджетними коштами. Вони повинні використовувати їх тільки за призначенням, тобто на потреби, визначені кошторисом. Однак, знаходження на самостійному балансі дає можливість директорам шкіл напряму взаємодіяти з органами державної влади, "вибивати" додаткові кошти. Така ситуація ставить рівень фінансування закладів в залежність від особистих відносин між директорами та представниками держадміністрації [67].

Величина видатків на одного учня в загальній середній освіті по Україні коливається як абсолютних, так і в середніх показниках. Середні величини по окремих областях, містах і сільських районах можна простежити за даними таблиці.

Фактори, що впливають на величину витрат на одного учня, які можна назвати традиційними:

- 1) чисельність учнів в навчальному закладі, наповнюваність класів;
- 2) тип закладу;

3) місцезнаходження навчального закладу: в міському, сільському чи гірському районі;

Водночас, на величину вартості утримання одного учня в Україні впливає не тільки співвідношення інфраструктури та чисельності учнів. Оскільки загальна середня освіта фінансується із місцевих бюджетів, які формуються за рахунок податків на доходи громадян і прибутки підприємств, то ця величина залежить і від такого чинника, як:

4) економічний розвиток району [27].

Місцеві бюджети можуть бути “багаті” за умови наявності значної кількості діючих підприємств, працюючих громадян. Це дає їм можливість збільшувати фінансування закладів середньої освіти, забезпечуючи не тільки мінімальні обов’язкові витрати. Так, з бюджету Київської міської адміністрації додатково фінансується харчування учнів в загальноосвітніх середніх закладах (програма “Турбота”), випуск підручників тощо.

Негативні риси сучасної політики фінансування середньої освіти:

- рівень державного фінансування є вкрай недостатнім для нормального функціонування сфери освіти;
- відсутність чітко сформульованої філософії фінансової політики, відсутнє стратегічне, перспективне планування;
- недостатнє використання методів гнучкого фінансового регулювання;
- переважними залишаються методи жорсткого нормативного фінансування;
- керівники закладів мають незначну свободу дії, не вільні розпоряджатися своїми бюджетними та позабюджетними коштами;
- відсутність форм фінансового стимулювання інноваційної діяльності;
- рівень нормативів є дуже низьким, передбачені норми можуть бути застосовані лише для шкіл з великою чисельністю учнів. Для сільських шкіл та шкіл з невеликою чисельністю учнів (у тому числі спеціалізованих шкіл, ліцеїв) рівень нормативів не забезпечує навіть фінансування обов’язкових видатків;

- у фінансуванні закладів переважає принцип виділення коштів на покриття мінімальних витрат (заробітна плата та комунальні послуги). В основі визначення обсягів фінансування часто лежить принцип “від досягнутого рівня”, коли на потреби освіти просто виділяється певна сума з бюджету (безвідносно до потреб) та основною метою виступає не зменшити рівень фінансування минулих років [36].

Тому з метою уникнення негативних рис сучасної політики фінансування на нашу думку доцільно забезпечити виконання ряду проблем. Так, для нормального функціонування закладів середньої освіти необхідно суттєво підвищити рівень фінансування і, в першу чергу – оплати праці вчителів. Одним з реальних заходів у цьому напрямі виступає – збільшення частки тих податкових надходжень, які залишаються в розпорядженні місцевої влади.

В реальній практиці цілий ряд моментів в діяльності сектору загальної середньої освіти не відповідає правовим і конституційним нормам. Для усунення цієї невідповідності необхідно або скоригувати правові норми, або вводити штрафні санкції за їх порушення. Наприклад, законом передбачено встановлення заробітної плати вчителів на рівні, не нижчому за середній по промисловості. На нашу думку, у даному випадку виконання цієї норми має бути забезпечено введенням таких санкцій, які б робили недопустимим її порушення. Крім того, в законі сказано, що нормативи витратів мають бути науково обґрунтованими. Реально ж нормативи не забезпечують мінімально необхідний рівень фінансування і тому не використовуються місцевими органами управління освітою.

Для того, щоб нормативи стали важливим інструментом фінансового менеджменту освіти, необхідно чітко визначитися з тою роллю і функціями, які їм надаються. Нормативи можуть бути орієнтиром, можуть бути обов'язковими, можуть виконувати функцію гарантування мінімального рівня фінансування закладів освіти тощо. У кожному з цих випадків мають бути визначені умови відхилення від їх рівня.

На думку фахівців, нормативи мають встановлюватися лише на фонд заробітної плати та інші видатки, що прив'язані до чисельності учнів. Інші категорії видатків часто дуже розрізняються залежно від стану будівель, обладнання тощо.

Повинні бути посилені повноваження директорів шкіл, громадськості і батьків по управлінню фінансовими ресурсами закладу. Більшу свободу дії повинні мати директори та ради шкіл. Прийнятною є модель, коли адміністрація школи разом з батьківською радою вільні самі розпоряджатися сукупним фондом фінансових ресурсів за деяких умов: виплати заробітної плати на обов'язковому рівні, оплату комунальних послуг, недопустимості використання коштів на особисті цілі. Розширені також мають бути та їх повноваження по додатковому стимулюванню вчителів, у тому числі та за рахунок позабюджетних коштів.

2.3. Методика і організація аналізу видатків у закладах освіти

В умовах фінансової скрути процес складання бюджету на освіту, у тому числі і на загальну середню, відбувається не стільки знизу (від навчальних закладів), скільки зверху – з обласного бюджету просто доводиться сума бюджету на райони. Бухгалтерії районних відділів освіти вже в межах цієї суми розподіляють видатки на школи, забезпечуючи в першу чергу обов'язкові витрати.

На нашу думку доцільно провести дослідження щодо методики та організації аналізу видатків у закладах освіти на прикладі освітніх закладів міста Нововолинська.

За даними звітності про виконання бюджету м. Нововолинськ обсяг видатків на освіту в 2009 році становив 38535,6 тис. грн., в 2010 році – 45919,2 тис. грн., в 2011 році – 49036,8 тис. грн., за 9 місяців 2012 року – 43207,6 тис. гривень.

У відсотковому відношенні до всіх видатків бюджету міста видатки на освіту у 2009 році склали 37,5 відсотка, у 2010 році – 32,1 відсотка та за 2011 рік – 30,3 відсотка.

тис. грн.

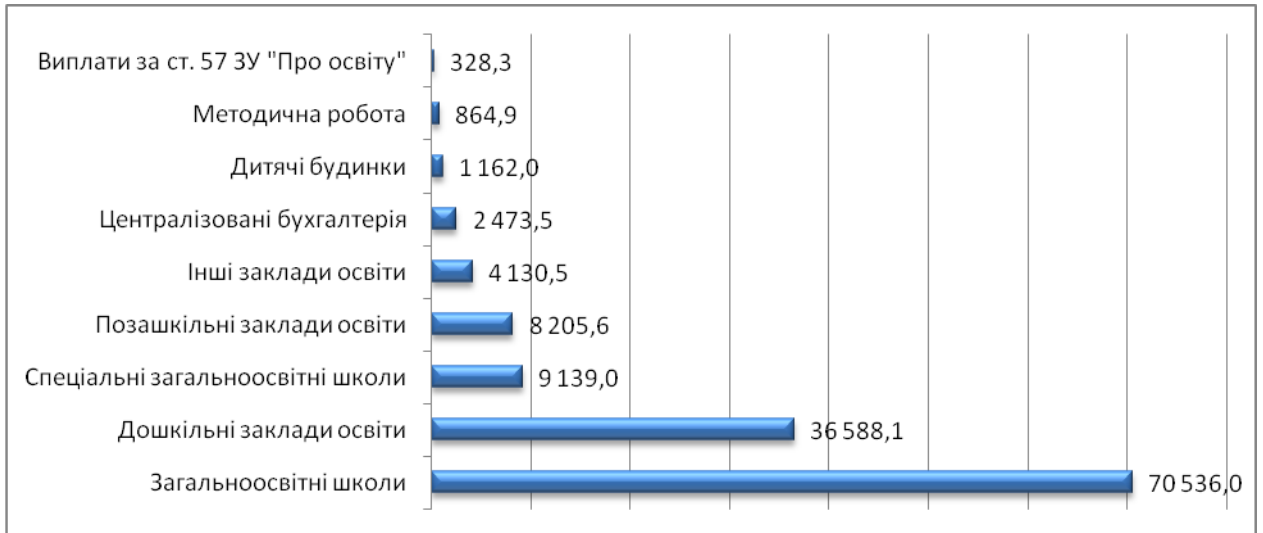

Рисунок 2.6. Видатки зведеного бюджету м. Нововолинськ по галузі «Освіта» за 2009-2011 роки

Незважаючи на суттєве зростання обсягів коштів, спрямованих на фінансування освіти, що відбулося у 2009-2011 роках (ріст 10501,2 тис. грн.), зменшення їх питомої ваги у загальній структурі видатків зведеного бюджету м. Нововолинськ вказує на уповільнення темпів зростання галузі. Так, для порівняння видатки зведеного бюджету міста протягом 2009-2011 років зросли загалом на 42,2 відсотка, тоді як по галузі освіти – на 27,3 відсотка.

За напрямками спрямування у загальній структурі найбільшу питому вагу займають видатки за КФК 70201 «Загальноосвітні школи (в т.ч. школадитячий садок, інтернат при школі), спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми», частка яких в 2009-2011 роках становила 52,8 відсотка та за КФК 70101 «Дошкільні заклади освіти», частка яких в цьому періоді становить 27,4 відсотка (Рис. 2.6).

В структурі видатків зведеного бюджету м. Нововолинськ (загальний та спеціальний фонди за економічною класифікацією видатків), що були

спрямовані на фінансування освіти, домінують видатки на оплату праці та пов'язані з цим відрахування до фондів соціального страхування. Їх частка складає близько 75,1 відсотка загальних витрат, оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 11,9 відсотка (Рис. 2.7).

тис. грн.

Рисунок 2.7. Видатки зведеного бюджету (загальний та спеціальний фонди в розрізі економічної класифікації) м. Нововолинськ по галузі «Освіта» за 2009-2011 роки

Видатки ж на придбання обладнання і предметів довгострокового користування складають 1,1 відсотка загальних витрат, капітальний ремонт – 0,7 відсотка.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинськ станом на 01.10.2012 року включає в себе 9 загальноосвітніх навчальних заклади I-III ступенів (7 загальноосвітніх навчальних шкіл, гімназію та колегіум), які знаходяться в межах пішохідної доступності для користувачів.

Станом на 01.10.2012 проектна потужність загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) дозволяє забезпечити навчальними послугами 8,9 тис. учнів. Фактично у них навчалось 5,1 тис. осіб (57,3%).

Чисельність осіб віком від 6 до 18 років у м. Нововолинськ та с. Жовтневе на початок 2009, 2010, 2011 та 2012 років становила відповідно

6,2, 6,0, 6,1, та 6,1 тис. осіб, відсоток охоплення дітей шкільного віку відповідно становив 85,7, 86,9, 83,1 та 84,2%.

Разом з тим, в досліджуваному періоді спостерігається недотримання наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 №128 в частині поділу класів на групи (в окремих випадках кількість учнів у класах загальноосвітніх шкіл м. Нововолинська є більше нормативної).

Станом на 01.10.2012 усі 9 ЗНЗ обладнані каналізацією, водопроводом, системою опалення, спортзалами, медичними кабінетами.

Надання якісних освітніх послуг неможливе без відповідного кадрового потенціалу.

Навчально-виховний процес у ЗНЗ в 2009, 2010 та 2011 роках забезпечувало відповідно 435, 427 та 415 осіб, в січні-вересні 2012 року – 430 осіб.

Станом на 01.10.2012 із загальної чисельності 365 працівників (84,9%) мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії, 393 працівники (91,4%) працюють зі стажем роботи понад 5 років.

Слід відмітити, що в 2009-2011 роках кваліфікаційний рівень педагогічних працівників по окремих показниках дещо знизився. Так, на 01.01.2012 року кількість працівників, які мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії, зменшилась на 14 осіб (з 367 до 353), на 25 осіб (з 402 до 377) зменшилась кількість педагогічних працівників зі стажем роботи понад 5 років.

Зменшилась чисельність педагогічних працівників, що не мають закінченої вищої освіти і не навчаються у ВУЗах на 4 особи (з 14 до 10) та на 3 особи (з 5 до 2) – чисельність педагогічних працівників, що мають середню спеціальну не педагогічну освіту.

За 9 місяців 2012 року чисельність педагогічних працівників, які мають закінчену вищу освіту та присвоєні вищу, I та II категорії збільшилась на 12 осіб (з 353 до 365), проте їх питома вага в загальній кількості працівників дещо знизилась на 0,2% (з 85,1 до 84,9). Крім того, на 2 особи (з 10 до 12)

збільшилась кількість педагогічних працівників, що не мають закінченої вищої освіти і не навчаються у ВУЗах.

Проведеним анкетуванням 389 педагогічних працівників ЗНЗ, встановлено, що 95,9 відсотків з них задоволені своєю роботою.

Разом з тим, серед чинників які найбільше не задовольняють працівників 69,6 відсотка респондентів вказали на низький рівень оплати праці. За наслідками анкетування встановлено, що 27,6 відсотка опитаних, переважно працівники із стажем роботи більше 10 років, не бачать у своїй роботі перспектив кар'єрного та професійного росту, а 38,8 відсотка респондентів, в основному працівники зі стажем роботи понад 10 років, вказали, що існуючий рівень фінансування закладу не дає можливості надавати кваліфіковані послуги в сфері освіти.

Лише 17,1 відсотка опитаних працівників при зміні місця роботи обере інший освітній заклад бюджетної сфери, 9 відсотків – роботу в органах управління освітою, 1,9 відсотка – заняття науковими дослідженнями. Проте, 24,8 відсотка при зміні місця роботи обере комерційний освітній заклад, 21,5 відсотка – надання учням приватних уроків, 20,9 відсотка – будь-яке інше підприємство, установу чи організацію, що не належить до сфери освіти.

Переважна більшість респондентів – 92,5 відсотка вважають, що підвищення якості послуг, які надаються закладами освіти неможливе без збільшення обсягів їх фінансування.

У 2009, 2010 та 2011 роках обсяги виділених із міського бюджету м. Нововолинськ асигнувань по галузі освіта за КФК 070201 «Загальноосвітні школи (в т.ч. школа-дитячий садок, інтернат при школі), спецшколи, ліцеї, гімназії, колегіуми» склали відповідно 20342,9 тис. грн., 24286,6 тис. грн., 25906,1 тис. грн., що становить відповідно 92,0, 95,8 та 97,2% від потреби (Рис. 2.4).

На 2012 рік при потребі у коштах 32481,6 тис. грн., за 9 місяців 2012 року виділено асигнувань 23870,7 тис. грн. (73,5% від річної потреби).

Фактично в 2010 році отримано асигнувань на 3943,7 тис. грн., або на 19,4% більше до асигнувань 2009 року, в 2011 році – на 1619,5 тис. грн., або на 6,7% більше до асигнувань 2010 року.

Із зростанням загального обсягу витратків на освіту в місті щорічно збільшуються і витрати на утримання одного учня ЗОШ. Зокрема, у 2009-2011 роках вони склали відповідно 3,858 тис. грн., 4,699 тис. грн. та 5,082 тис. гривень. Тобто, простежується позитивна тенденція у даному напрямку.

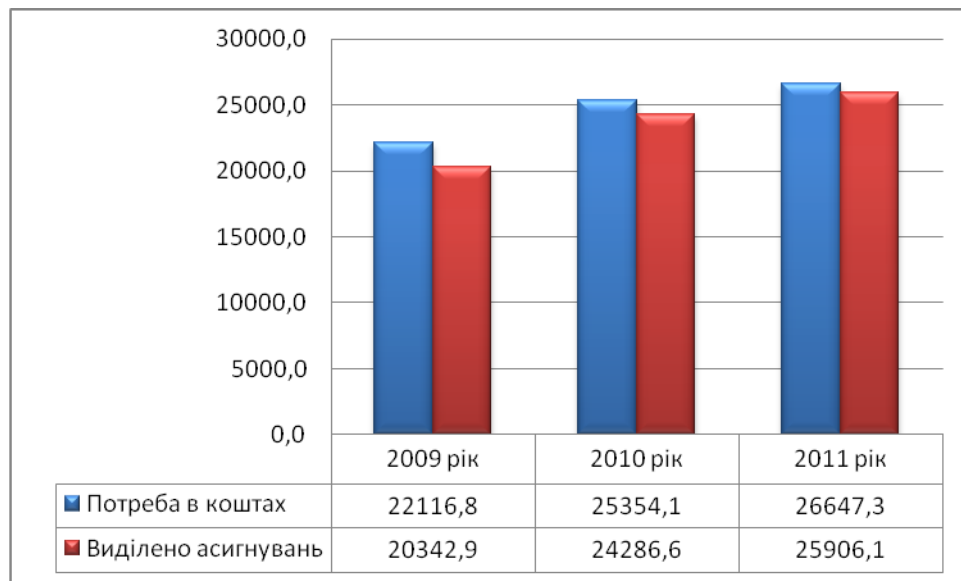

Рисунок 2.8. Фінансове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинська Волинської області у 2009-2011 роках (КФК 070201)

Однак, в 2011 році динаміка зростання витрат на 1 учня порівняно з 2010 роком погіршилась. Зокрема, в 2010 році витрати на 1 учня збільшились на 0,841 тис. грн. або на 21,8 відсотка порівняно з 2009 роком, в 2011 році – збільшились на 0,383 тис. грн. або на 8,2 відсотка порівняно з 2010 роком.

Поряд з цим, порівняльний аналіз засвідчив значно нижчий обсяг витратків спрямований на утримання загальноосвітніх навчальних закладів міста у порівнянні з містом обласного значення Володимир-Волинський, який межує з м. Нововолинськ.

Так, якщо витатки на 1 ЗОШ по м. Нововолинську у 2009, 2010 і 2011 роках становили відповідно 2260,3 тис. грн., 2698,5 тис. грн. і 2878,5 тис. грн.

то в м. Володимир-Волинський відповідно 2339,8 тис. грн., 3491,9 тис. грн. та 3781,6 тис. гривень.

Поряд з цим, середні витрати на 1 клас та на утримання 1 учня перевищують показники сусіднього міста, що свідчить про не завантаженість шкіл до проектної потужності навчальних закладів.

Середній рівень використання потужностей загальноосвітніх навчальних закладів станом на 01.01.2009 становив 56,8%, на 01.01.2010 – 55,9%, на 01.01.2011 – 57,1%, на 01.10.2012 – 57,3% (Рис. 2.5).

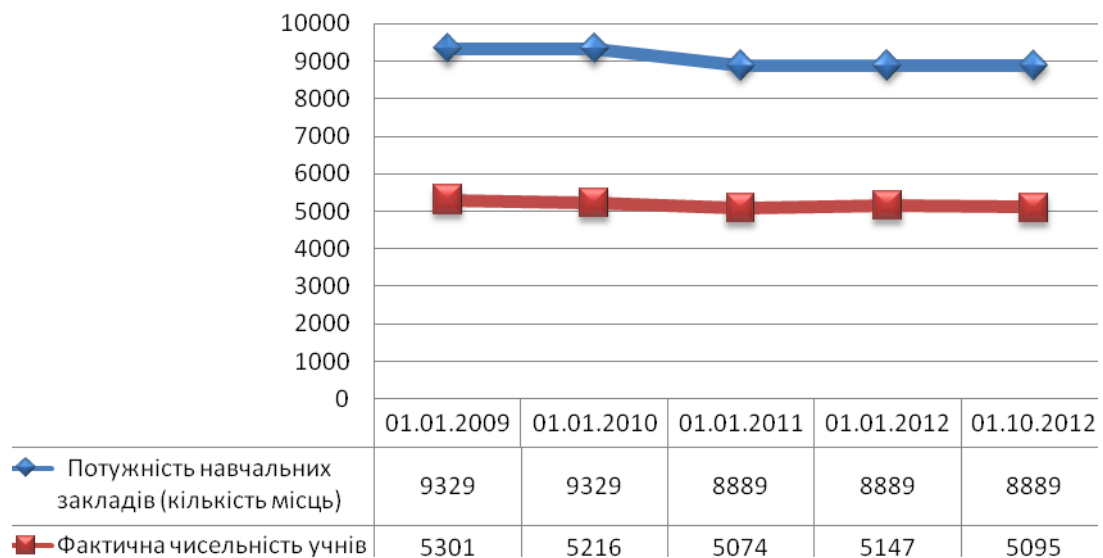

Рисунок 2.9. Рівень використання потужностей загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинська Волинської області в 2009-2011 роках та 9 місяцях 2012 року

Менше, ніж 50% проектної потужності протягом усього досліджуваного періоду використовували наступні навчальні заклади: «Нововолинська гімназія» - 36,8-42,8%%; «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №5» - 44,9-48,6%%. У 2012 році до цього переліку приєдналися: «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №4» - 47,4-47,7%% та «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №7» - 48%.

Разом з тим, за інформацією Нововолинських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів №4, 5, 6, 7 та «Нововолинської гімназії» фактична потужність шкіл є меншою за проектну.

Крім того, наказом Міністерства освіти України від 20.02.2002 №128 передбачено при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах для посилення індивідуальної роботи з учнями запровадити поділ класів на групи.

Вищевказане призводить до потреби у додаткових приміщеннях. Загалом загальноосвітні навчальні заклади вказали на наступні проблеми:

«Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №4»:

- недостатньо кабінетів для поділу класів при проведенні уроків іноземної мови, інформатики, української мови, фізичного виховання;
- відсутність актового залу (коридор другого поверху одночасно є актовим залом), недостатня площа спортзалу, не вистачає класних кімнат для поділу груп з предметів;

«Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №5»:

- для організації навчально-виховного процесу потрібно 5 класних кімнат;

«Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №6»:

- не вистачає кабінетів для поділу української та англійської мов (використовуються кабінети класів, учні яки знаходяться в спортивному залі або на уроках музики);
- практичному психологу та соціальному педагогу немає можливості проводити індивідуальні та групові заняття з учнями, так як площа кабінету психологічної служби становить 7,2 м².

Разом з тим, «Нововолинська загальноосвітня школа I-III ступенів №7» повідомила, що «...використовує потужності приміщення на 80 відсотків...».

Внаслідок неповної завантаженості ЗНЗ, фактичні витрати на 1 учня в розрізі закладів суттєво відрізнялися між собою.

В 2010 році по «Нововолинській ЗОШ I- III ступенів №3» при середньорічній потужності 960 місць та фактичній завантаженості 72 відсотка (694 учні) фактично припадало асигнувань на одного учня 4,109 тис. грн., що в 1,5 разів менше від фактично виділених асигнувань на одного учня у «Нововолинській гімназії», а саме 6,174 тис. грн., яка була завантажена на 39 відсотків (при потужності 1196 місць навчалось 466 учнів).

Органом місцевого самоврядування в досліджуваному періоді проводилась певна робота по оптимізації мережі ЗНЗ.

Зокрема, у 2009 році реорганізовано шляхом злиття «Нововолинську спеціалізовану школу I-III ступенів №1» з «Нововолинським колегіумом» у навчально-виховний комплекс «Нововолинська спеціалізована школа I-III ступенів №1 – колегіум». Ці навчальні заклади знаходились в одному приміщенні.

Навчальні заклади м. Нововолинську, під критерії, визначені п. 54 «Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік (Бюджетної декларації)», щодо початку роботи з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня, в яких кількість учнів менш як 10, загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступеня, в яких кількість учнів менш як 40, загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступеня, в яких кількість учнів менш як 100, та організацію підвезення учнів до навчальних закладів, не підпадають.

На якість освітніх послуг, що надаються загальноосвітніми навчальними закладами, суттєво впливають такі показники, як стан забезпечення комп'ютерною технікою.

Так, на 01.01.2012 року всі загальноосвітні навчальні заклади підключені до мережі Інтернет.

Разом з тим, забезпечення учнів комп'ютерною технікою є незначним. Так, чотири навчальних заклади забезпечені лише 5 комп'ютерами на 100 учнів, один заклад – 6, три – 7, один – 12.

Поглиблене вивчення дисциплін учнів 8-9 класів на 100% запроваджено у 3 загальноосвітніх навчальних закладах, у 3 інших – відповідно на 57,6, 41,9 та 21,2%%, у решті 3 – взагалі відсутнє.

Як позитив, слід відмітити, що 100% учнів 10-11 класів усіх закладів освіти охоплені профільним навчанням.

Вищевказане мало вплив на якість освітніх послуг, що ними надаються та результативні показники їх роботи (Рис. 2.10).

Рисунок 2.10. Відсоток медалістів випускників м. Нововолинськ та с. Жовтневе за 2009-2011 роки

Крім того, в 2009 році 37 учнів стали переможцями всеукраїнських (обласних) олімпіад з навчальних предметів, в 2010 році – 34 учня, в 2011 році – 29 учнів.

Хоча і відсоток випускників медалістів у 2009 - 2011 роках був вищим середнього значення по області, проте його значення у відповідних періодах було нижчим від найкращих показників міст обласного значення відповідно на 2,8%, 1,7% та на 5,9%.

Не вирішеною є проблема діяльності закладів освіти м. Нововолинськ та с. Жовтневе в організації харчування дітей.

Відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах, у всіх загальноосвітніх та дошкільних навчальних

зкладах м. Нововолинська та с. Жовтневе організовано гаряче харчування дітей.

На виконання Законів України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» та «Про охорону дитинства», «Порядку та норм надання послуг з харчування учнів у професійно-технічних училищах та середніх навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від оподаткування податком на додану вартість», «Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» Управлінням освіти виконавчого комітету Нововолинської міської ради (далі – Управління освіти) забезпечено харчування дітей у дошкільних навчальних закладах, зокрема безоплатними сніданками забезпечено учнів 1-4 класів, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей із малозабезпечених сімей.

Протягом дослідженого періоду харчування дітей в ЗНЗ м. Нововолинськ здійснювалось шляхом закупівлі послуг з організації харчування із застосуванням процедур закупівель.

В порушення ст. 5 Закону України «Про охорону дитинства» учні 1-4 класів в січні-лютому 2009 року та січні 2010 року не були забезпечені безоплатним харчуванням у зв'язку із тим, що процедури закупівель проведено відповідно в лютому 2009 року та в січні 2010 року, а договори закупівель укладено відповідно в березні 2009 року та лютому 2011 року.

В 2011 році з аналогічних причин не забезпечено безоплатним харчуванням учнів 1-4 класів - процедури закупівлі проведено лише в березні 2011 року, а договір закупівлі укладено в квітні 2011 року.

Слід зазначити, що Управлінням освіти укладено договір оренди майна, що належать до комунальної власності територіальної громади міста, предметом яких є безоплатне надання Комунальному підприємству «Комбінат шкільного харчування» (далі – Комбінат) в строкове користування приміщень шкільних їдалень і складів. За умовами договорів Комбінат

щомісячно вносить лише плату за спожиту електроенергію, яка йде на приготування їжі. Оплату послуг з теплопостачання, водопостачання, водовідведення договорами не передбачено, відповідно рахунки Комбінату не виставляються та оплата не проводиться. Ці видатки відшкодовуються за рахунок коштів місцевого бюджету.

Умови надання в безоплатну оренду майна та оплата частини комунальних послуг при здійсненні господарської діяльності з харчування дітей не зазначено у закупівлі цих послуг. Ні тендерною документацією, ні договорами надання послуг з харчування дітей не передбачено здешевлення їх вартості за рахунок звільнення підприємства від сплати оренди та частини комунальних послуг (теплопостачання, водопостачання, водовідведення).

Крім того, при закупівлі послуг з харчування дітей тендерним комітетом до предмета закупівлі застосовано вимогу наявності необхідних характеристик, а саме:

- технічних: наявність умивальника, м'ясорубки, холодильного обладнання тощо;
- якісних – відповідність умовам, викладеним в Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах та ДСанПіН 5.5.2.008-01;
- кількісних – перелік та кількість перших і других страв, гарнірів, салатів, десертів тощо.

Однак, ця інформація не дає змоги оцінити дотримання затверджених норм харчування дітей, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 №1591, в частині нормативної кількості отриманих при харчуванні круп, цукру, масла, овочів тощо.

Це призвело до недотримання норм харчування, визначених вищевказаною постановою.

Поряд з цим, у 2011 році більше норми використано наступних продуктів харчування: борошна пшеничного – 7130 кг, круп бобових,

макаронних виробів – 39 кг, цукру – 2729 кг, м'яса птиці, м'ясопродуктів – 2123 кг, чаю – 47 кг.

За 9 місяців 2012 року понад норму витрачено: борошна пшеничного – 5345 кг, круп бобових, макаронних виробів – 2 кг, цукру – 2159 кг, м'яса птиці, м'ясопродуктів – 1633 кг, чаю – 43 кг. [40]

Враховуючи вищевказане, при безкоштовному харчуванні дітей загальноосвітніх навчальних закладів в досліджуваному періоді не додано до затверджених норм 469165 кг різних продуктів харчування та 97940 шт. яєць.

Що стосується фінансування витрат на харчування, то в загальноосвітніх закладах в окремих випадках затверджене бюджетне призначення в розрахунку на 1 учня є меншим за розрахункову потребу (Табл. 2.4).

Крім того, потреба на харчування розраховується не відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 №1591, а в межах наявного фінансування та з розрахунку кількості діто-днів.

Фактична потреба харчування дітей загальноосвітніх закладів є значно більшою.

Таблиця 2.4

Потреба та затверджені показники харчування дітей різних категорій загальноосвітніх навчальних закладів м. Нововолинськ за 2009-2011 роки та 9 місяців 2012 року

Категорія дітей	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	Потреба	Затверджено	Потреба	Затверджено	Потреба	Затверджено	Потреба	Затверджено
Діти сироти та діти без батьківської освіти	5,00	4,00	5,00	4,33	5,00	5,00	5,00	5,00
Малозабезпечені діти	2,50	2,50	2,50	2,50	3,00	2,50	3,00	2,50
Учні 1-4 класів	2,50	1,00	2,50	1,24	3,00	1,50	2,92	2,00

За розрахунками вартості харчування однієї дитини, проведеними Комбінатом шкільного харчування відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 №1591 та з врахуванням середніх цін на продукти харчування, 40% націнку на продукти харчування, для організації повноцінного харчування в 2009 році комбінату необхідно кошти в розрахунку 9,49 грн. на одну дитину в день, а в 2010 році – 14,04 грн. на одну дитину в день. Загальна вартість повноцінного харчування учнів, організованого Комбінатом шкільного харчування, з врахуванням вище зазначених розрахунків в 2009 році складала б 3814289,35 грн., а в 2010 році – 5902977,60 грн. Тобто, для надання повноцінного харчування учням загальноосвітніх шкіл в 2009 році необхідно було б у 7,2 рази, а у 2010 році – 9,3 рази більше бюджетних асигнувань ніж становила розрахункова потреба.

Крім того, за договором про закупівлю товарів (робіт, послуг) за державні кошти (харчування дітей) вартість більшості страв є більшою за затверджену потребу в коштах на харчування.

В організації харчування допущено і фінансові порушення, що призвели до втрати фінансових ресурсів.

Зокрема, контрольним заходом КРУ в Волинській області встановлено включення витрат на надання безкоштовних обідів дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківської опіки на період літніх місяців, в яких вони перебували в оздоровчих таборах та забезпечувались двохрановим, чотирьоххрановим харчуванням, чим завищено потребу в харчуванні на 2009-2010 роки в сумі 6132,0 гривень.

Враховуючи, що бюджетні асигнування на 2009-2010 роки по КФК 070201 та 070304 за КЕКВ 1133 повністю профінансовано, а касові видатки за відповідними кодами відповідають отриманому фінансуванню, завищені асигнування використано в повному обсязі на виплату компенсації за отримані обіди на загальну суму 6132,00 гривень.

Таким чином, недоліки в організації харчування дітей призвели до незабезпечення окремих категорій дітей безоплатним харчуванням.

Фінансування безоплатного харчування дітей є недостатнім, а процедури закупівлі з організації безоплатного харчування проведено неефективно, що призвело до не отримання дітьми загальноосвітніх навчальних закладів 469165 кг різних продуктів харчування та 97940 шт. яєць.

Навчально-виховний процес у дошкільних навчальних закладах в 2009-2011 роках забезпечувало відповідно 135, 135, та 132 працівники, в січні-вересні 2012 року – 136 працівників.

Станом на 01.10.2012 повністю укомплектованими є 8 з 9 ДНЗ. Не повністю залишається укомплектованим «Нововолинський дошкільний навчальний заклад №6» - 96,8 відсотка.

Відповідно до «Порядку медичного обслуговування дітей у дошкільних навчальних закладах», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.06.2002 № 826, всі дошкільні навчальні заклади забезпечені медичними штатними працівниками – медсестрами, фактична середньорічна чисельність яких в 2009 році становила 11 осіб, в 2010 році – 12 осіб, в 2011 році – 13 осіб, в січні-вересні 2012 року – 10 осіб. Зазначені медичні працівники щоденно оглядають дітей, які відвідують цей заклад, надають долікарняну допомогу у разі гострого захворювання або травми, здійснювати забір матеріалу для лабораторних досліджень тощо.

Одним з основних соціальних нормативів матеріального забезпечення дітей є натуральні норми харчування у навчальних закладах, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 № 1591 (далі – Постанова № 1591). Дотримання цих норм важливе, оскільки за даними ВООЗ здоров'я дитини на 60% залежить саме від збалансованого харчування.

Законом України «Про дошкільну освіту» батьки або особи, які їх замінюють, вносять плату за харчування дітей у комунальному дошкільному навчальному закладі у розмірі, що не перевищує 50% (у міській місцевості) та 30% (у сільській місцевості) від вартості харчування на день

В 2009-2011 роках та за 9 місяців 2012 року дошкільними навчальними закладами нараховано батьківської плати для компенсації частини вартості

харчування в сумах відповідно 982,5 тис. грн., 1059,1 тис. грн., 1089,9 тис. грн. та 840,6 тис. грн., отримано відповідно 1004,7 тис. грн., 1068,5 тис. грн., 1090,7 тис. грн. та 853,0 тис. грн. або на відповідно 22,2 тис. грн., 9,4 тис. грн., 0,8 тис. грн. та 12,4 тис. грн. більше.

Перевищення отриманих коштів над нарахованими пояснюється наявністю кредиторської заборгованості перед батьками в зв'язку з тим, що батьківська плата отримується за місяць, а діти не завжди кожний день відвідують ДНЗ, наприклад, в зв'язку з хворобою.

Середня вартість харчування одного вихованця ДНЗ становить: у 2009 році – 7,72 грн. (по області – 7,37 грн.), у 2010 році – 8,54 грн. (по області – 8,98 грн.), у 2011 році – 8,35 грн. (по області 9,32 грн.).

Зазначене свідчить, що на вихованця ДНЗ у 2010, 2011 роках видатки на харчування одного вихованця значно нижчі від середньо обласного показника. Даний показник і суттєво відрізняється від показників міст обласного значення.

Так, якщо на харчування дошкільняти у 2010 році з місцевих бюджетів міст Луцька та Ковеля направлено відповідно 10,0 тис. грн. та 10,6 тис. грн., то у Нововолинську 8,54 тис. грн., що менше відповідно на 1,46 тис. грн. та 2,06 тис. грн. Аналогічно, у 2011 році спрямовано менше на 1,6 тис. грн. та на 1,8 тис. гривень.

Неналежне фінансування призвело до не дотримання затверджених норм харчування дітей, передбачених Постановою №1591, в частині нормативної кількості отриманих дітьми продуктів.

Крім того, порівняльний аналіз засвідчив значно нижчий обсяг видатків спрямований на утримання дошкільних закладів міста у порівнянні з м. Володимир-Волинський.

Зокрема, видатки на 1 ДНЗ менші у півтора рази. Так, якщо по м. Нововолинськ видатки на 1 ДНЗ у 2009, 2010 і 2011 роках становили відповідно 1141,2 тис. грн., 1407,5 тис. грн. і 1516,7 тис. грн. то в

м. Володимир-Волинський відповідно 1868,1 тис. грн., 1789,9 тис. грн. та 2214,5 тис. гривень.

Аналогічно, в м. Нововолинськ нижчі показники видатків і на утримання однієї групи ДНЗ (за винятком 2010 року). Якщо в м. Нововолинськ у 2009 і 2011 роках видатки на 1 групу становили відповідно 135,1 тис. грн. і 175,0 тис. грн. то в м. Володимир-Волинський відповідно 140,1 тис. грн. та 196,8 тис. гривень.

Показник середньої вартості харчування однієї дитини в ДНЗ в 2010 році є меншим від середнього значення по Волинській області на 0,72 грн., в 2011 році – на 0,97 гривень. Крім того, в 2011 році порівняно з 2010 роком середній показник вартості харчування однієї дитини зменшився на 0,19 гривень.

Неналежне фінансування призвело до не дотримання затверджених норм харчування дітей, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 №1591, в частині нормативної кількості отриманих дітьми продуктів.

Враховуючи вищезазначене, при безкоштовному харчуванні дітей дошкільних навчальних закладів в досліджуваному періоді не додано до затверджених норм 365162,9 кг різних продуктів харчування та 164855 шт. яєць.

грн.

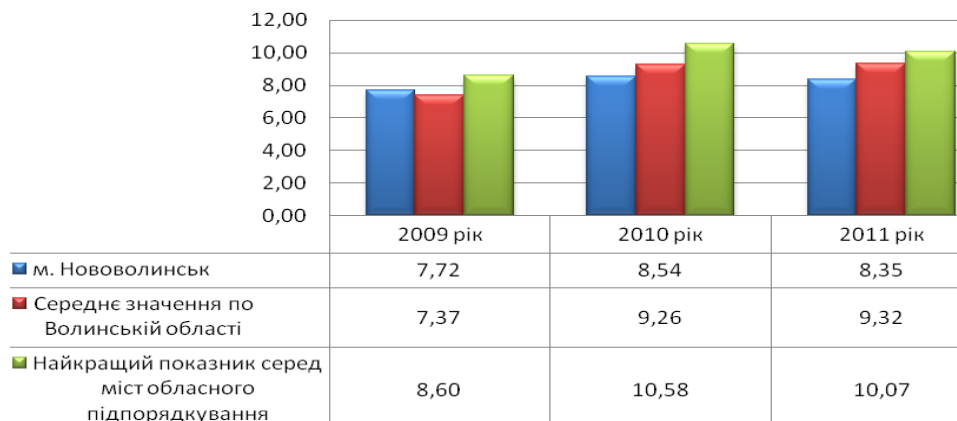

Рисунок 2.11. Вартість харчування дошкільних навчальних закладів за 2009-2011 роки

Крім того, поряд із недотриманням натуральних норм харчування у загальноосвітніх та дошкільних закладах міста у продовж досліджуваного періоду допускались факти порушень санітарного законодавства.

Так, за даними Нововолинського міськміжрайонного управління Головного управління держсанепідемслужби у Волинській області, в 2009 році в двох ДНЗ та одній ЗОШ виявлено невідповідність санітарним нормам харчових продуктів та готових страв, встановлено 17 порушень санітарного законодавства, винесено 2-ї постанови про тимчасове призупинення експлуатації харчоблоків 2-х ЗОШ (після усунення вказаних порушень рішенням відновлено їх роботу), в 2010 році – в одному випадку виявлено відхилення повноти викладення продуктів, встановлено 21 порушення санітарного законодавства, винесено 2-ї постанови про обмеження асортименту, в 2011 році – у 3-х закладах виявлено невідповідність санітарним нормам, встановлено 16-ть порушень санітарного законодавства, винесено 1-ну постанову про обмеження асортименту, за 9 місяців 2012 року – встановлено 7-м порушень санітарного законодавства, винесено 1-не подання про відсторонення від роботи 2-х осіб [60].

Таким чином, населення м. Нововолинська та с. Жовтневе забезпечене дошкільними навчальними закладами на рівні 56%, що нижче від середньо-обласного показника (61,9%), а недостатнє фінансування галузі «Освіта» може свідчити про обмеженість учнів загальноосвітніх шкіл та вихованців дошкільних закладів освіти в отриманні якісних освітніх послуг.

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АНАЛІЗУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

3.1. Удосконалення структури видатків та методики проведення їх аналізу у закладах освіти

Ріст видатків на галузь освіти, вагоме підвищення ефективного використання даних видатків – це перші чинники, які мають виконуватися у галузі освіти. З цією метою необхідно створити відповідні умови, щоб залучити позабюджетні ресурси в дану галузь, виділити кошти на закупівлю інформаційного обладнання загальноосвітніх закладів. Та виконуючи це, необхідно попередити уникнення можливості подальшого соціального розшарування, зменшення відмінностей між громадянами з метою отримання освіти.

Беручи до уваги стан економіки країн державне замовлення не зможе у повному обсязі забезпечити відображення дійсних потреб громадян у кваліфікованих працівниках з вищою освітою. Якщо брати до уваги перспективи розвитку економіки та ріст потреб у кваліфікованих працівниках забезпечить ефективне функціонування галузі економіки та зменшення рамок виконання невагомих питань. Відсутність різких рухів забезпечить попередження серйозних негативних наслідків в економіці.

Розвиток суспільства, економіки передбачає динамічне розширення масштабів діяльності системи освіти, але аж ніяк не згортання її. Особливу обережність слід проявляти по відношенню у стосунку до вузів технічного профілю, оскільки інженерні школи, навчальні лабораторії технічних вузів формуються на протязі багатьох десятиліть.

Реформування освіти за даних умов вимагає створення можливостей для залучення у сферу освіти засобів із позабюджетних джерел. Необхідно забезпечити системі загальної освіти пріоритетне фінансування в обсягах не нижчих 6 відсотків від ВВП. З економічної точки зору це означає, що середня зарплата учителя має бути вищою від середньої у промисловості. Напевне,

що від зростання рівня заробітної плати якість творчої праці, а саме такою є праця вчителя, не зросте. Але, по-перше, рівень заробітної плати впливає на кадровий склад, а, по-друге, нинішній рівень оплати праці вчителів (нижче прожиткового мінімуму) знівелює не тільки будь-яке творче ставлення до праці, а й освоєння нових методик і оновлення змісту навчального процесу. Проте позабюджетні кошти не повинні відігравати роль бюджетнозамінних, тобто наявність позабюджетних коштів не повинна впливати на обсяг бюджетного фінансування, оскільки позабюджетні кошти, отримані за рахунок нерегламентованої додаткової діяльності або інших індивідуальних і часових джерел, не можуть бути бюджетнозамінними в силу своєї нестабільності. Вони служать стимулюючим фактором додаткового розвитку. Крім того, у більшості шкіл обмежені можливості формування позабюджетних коштів. Отже, пріоритетний розвиток системи освіти можна здійснювати тільки за рахунок бюджетного державного цільового фінансування. Держава здатна забезпечити додаткові надходження позабюджетних коштів у систему освіти за рахунок правильно побудованої податкової політики [23].

Основна складова освіти – це здійснення діяльності напротязі досить тривалого виробничого циклу. Це відноситься до процесу отримання освіти, в загальному це період виробничої тривалості, соціальної та економічної реалізації. Звісно, кожна форма освіти та вікові категорії тривалості даних періодів та взаємозв'язок між ними різний. Та, в кожному випадку необхідність потреби в отриманні освіти та прийняття рішень щодо авансування фінансових ресурсів, а також час на усе це називається процесом інвестиційного характеру, який направлений на майбутній період приблизно на 10-15 років, а інколи і на більш довший період часу.

Оцінка мотивації, механізмів ресурсного забезпечення і перспектив розвитку освіти здійснюється шляхом аналізу основних напрямів оновленого комплексу потреб, який формується сьогодні в Україні. Зрозуміти специфіку стратегічних завдань державного регулювання освіти неможливо без чіткого

уявлення про соціальну і економічну потребу в освіті. Часовий оборот річної когорти населення (робочої сили) складається з таких стадій:

- 1) від народження до закінчення загальної і спеціальної освіти;
- 2) початковий період трудової адаптації;
- 3) період найбільш ефективної і стабільної трудової діяльності;
- 4) період адаптації до виходу зі складу робочої сили;
- 5) пенсійний період [18].

Першочерговим завданням, яке передбачене сферою середньої освіти є перехід на більш вищий національний стандарт якості шкільної освіти, стимулювання ініціатив та інтересів громадян, навчальних установ, місцевих органів. У більшості навчальних закладів необхідно зробити терміновий ремонт та модернізувати інформаційне обладнання. Сфера вищої освіти має на меті полегшити доступ до отримання знань більш широкими верствами населення. Дана галузь функціонує за рахунок розвитку матеріально-технічної бази, тобто, за рахунок створення розгалуженої інфраструктури для отримання освіти, виконання функцій з метою відтворити на вдосконалити робочу силу, а також підготувати висококваліфіковані кадри для окремих сфер господарства.

Вдосконалення впливу освіти як цілісної системи на економічне зростання слід базувати на техніко-економічному, економічному та соціально-економічному підходах.

Техніко-економічний підхід передбачає пристосування системи освіти до нових вимог виробництва і ринку праці, узгодження структури регіональних комплексів з профілем їх освітніх закладів, кількістю випускників з наявним попитом на робочу силу. Необхідним є реформування мережі вищих навчальних закладів без скорочення учнівських та студентських місць, шляхом укрупнення навчальних закладів. Вже зроблено певні кроки у цьому напрямі. Відбувається централізація управління вищою освітою.

До сфери управління Міністерства освіти передано 83 технікуми, училища, коледжі. На сьогодні вищі навчальні заклади перебувають у підпорядкуванні більше 20 міністерств і відомств. Мережа включає 652 заклади, в тому числі 591 державної та 61 інших форм власності. Загальний контингент: 503 тис. студентів. З них 460 тис. студентів мають вік від 14 до 24 років включно, що становить 81 відсоток до загального контингенту. Потенціал становить 100 студентів на 10 тисяч населення. У технікумах, училищах, коледжах загальнодержавної та комунальної власності навчається 469 тис. студентів, інших форм власності 35 тис., що становить відповідно 93 та 7 відсотків до загального контингенту. Половина студентів продовжують навчання на базі основної школи, одночасно здобуваючи повну загальносередню освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста. Серед студентів 55,7 відсотка жінки, 2,0 тис. інвалідів, 2,1 тис. сиріт віком до 18 включно. Навчання здійснюється за денною, вечірньою та заочною формами. Контингент студентів денної форми навчання становить 76,3 відсотка, вечірньої і заочної відповідно 1,0 та 22,7 відсотка до загального контингенту [18].

Підготовка сконцентрована у вищих навчальних закладах Міносвіти (46,2%), Мінпрому (16,7%), Міністерства охорони здоров'я (11,8%), Мінкультури (4,2%), Мінтранс (3,8%). Решта в 15 міністерствах і відомствах. Середній контингент вищого навчального закладу I-II рівнів акредитації становить 771 студентів, державної форми власності 794 студенти, інших форм власності 570 студентів [53].

Основною ціллю економічного підходу є здійснення економічної ефективної освіти. Це забезпечить досягнення оптимальних напрямків фінансування галузі освіти, цільового використання грошових ресурсів. Норма віддачі від інвестицій в освіту повинна бути не меншою ніж в інших соціальних сферах.

Одним з найважливіших питань є роль держави у фінансуванні освіти. В більшості високо розвинутих країн в теорії і на практиці існують

дві позиції: підтримка значної (аж до переважаючої) ролі держави у фінансуванні освіти (так звана "соціалізація освіти") і підтримка значної ролі ринку у розвитку цієї проблеми.

Очевидна роль державного фінансування у забезпеченні стабільності системи освіти, якій притаманні певна інертність та консерватизм, не може бути безпосередньо включена в механізм ринку з його динамічно змінним механізмом попиту і пропозиції, конкуренцією, вільним ціноутворенням і ін. В тій чи іншій мірі ці атрибути ринку можуть співвідноситись з професійною освітою, де попит на ринку праці в багато чому визначає напрями і зміст освіти. У загальній освіті, де формуються єдино подібні, необхідні кожній людині базові обсяги знань, вмій, навичок, закладаються основи духовності, етичності, вплив ринку відчувається досить опосередковано.

Вплив ринкової системи на освіту, аж до включення певних елементів і секторів її діяльності в механізм прямої купівлі-продажу освітніх послуг, посилює динамізм освіти, економічно стимулює активність роботи студентів (тих, які навчаються).

Щодо позитивних та негативних сторін влучення галузі освіти в ринкових механізм, можемо зазначити, що випускається з уваги один із вагомих чинників, які в цілому належать освіті як соціальному та суспільному інституту. Мова йде про те, що даний інститут специфічний щодо інших галузей діяльності громадян (мається на увазі галузь охорони здоров'я та культури). Дана специфіка має на меті споконвічну роль освіти та виховання дітей як основи процесу соціалізації громадянина.

На всіх етапах розвитку людства цей процес проходить як вирішення протиріч між системою інтересів особистості (складних, різнопланових) у своєму відношенні до освіти і системою інтересів суспільства по власному відтворенню, вектор напрямку якого визначається вимогами суспільного розвитку.

Необхідно зазначити, що певний кількісний та якісний рівень суспільних інтересів не може бути низьким, оскільки відбудеться руйнація відтворювальних функцій населення. Так, на даний момент, один з найменших рівнів – є загальноосвітня середня освіта. Функціонування в економічному плані та цілісність даного рівня здійснюється шляхом фінансування за рахунок бюджетних коштів.

Визначення реальних потреб освіти в бюджетних коштах на основі нормативів отримує важливе значення, оскільки створює нормативну основу для забезпечення державних гарантій прав громадян на загальнодоступність і безплатність професійної освіти на конкурсній основі у відповідності з суспільно необхідною потребою у кваліфікованих кадрах. Крім того, це дасть змогу визначати різницю між реальною потребою в бюджетних коштах і тим, що отримується, і на основі цього визначати, яку частину слід отримати за рахунок позабюджетних коштів.

Зважаючи на всебічне значення розвитку освіти, першочерговими мають бути увага з боку держави, централізоване управління освітою, оскільки в освітянській системі у концентрованому вигляді зосереджуються і віддзеркалюються всі суспільні протиріччя. Відсутність можливості вирішити їх безпосередньо в освіті призводить до багаторазового відтворення невирішених проблем у майбутньому.

Проблеми вітчизняного перехідного періоду полягають не лише в тому, як перейти до ринку і свободи підприємництва, а й в тому, як створити цивілізовані правові обмеження ринку. Інакше кажучи, як змінити зовнішні умови, щоб цивілізована вигода і раціональність збігалися з довгоочікуваною суспільною та індивідуальною корисністю.

Оскільки творцем та виконавцем цивілізованих правил, обмежень законів у демократичному суспільстві є кожна людина, то знання та вміння створювати їх і керуватися ними, повинні бути забезпечені кожному громадянину в обов'язковому порядку. При відповідному поліпшенні змісту

та структури організації освіти з подібним завданням цілком впорається вітчизняна освітянська система.

У період економічної нестабільності нашого суспільства ми не повинні допускати "шокової терапії" освіти реаліями життя, хоча освітянська система й функціонує у зовнішньому середовищі. При забезпеченні незалежності від економічних струсів і високої чутливості до потреб і можливостей науково-технічного, економічного та соціального прогресу, що може забезпечити лише держава, освіта стане дійсно ефективним і гуманним засобом виведення економіки України з кризи з подальшою її інтеграцією у світову економічну систему.

Якщо фінансування початкової освіти має бути тільки державним, то фінансування середньої та вищої освіти могло б поєднувати державне і приватне фінансування, об'єднання можливостей студента, його родини, держави, приватних підприємств і фірм, оскільки споживач, який платить, ставиться до товару (навчання) серйозніше і ефективніше, аніж той що переконаний у його повній "безкоштовності", а вища автономія закладу, свобода маневру, стимулювання прогресивних інновацій забезпечує краще врахування потреб і пріоритетів студентів.

Соціально-економічний підхід передбачає допомогу молоді при виборі спеціальності з урахуванням можливостей підготовки у регіональному освітньому комплексі, максимальну гнучкість при здійсненні початкового професійного вибору, визнання права на відповідну інтелектуальну та професійну підготовку за кожною молодою особою, відмову від елітарного принципу у здобутті освіти.

Стратегічною метою соціальної політики держави є створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту, відповідно по структури і якості потреб розвитку економіки і громадянського суспільства. Освітні послуги належать до соціально значущих благ, зовнішній ефект яких проявляється в тому, що всебічний розвиток кожного стає умовою всебічного розвитку суспільства в цілому. Підвищуючи свій освітній рівень, кожна

людина в кінцевому рахунку збільшує освітній потенціал всього суспільства. Крім того, зовнішній ефект освіти полягає у впливі на майбутнє покоління людей через передачу культурно-національних традицій.

Особливо значної шкоди розвитку освіти нанесені спадом виробництва, що має місце в 90-х роках, зниженням життєвого рівня населення. Криза в економіці обумовила і кризу в освіті. Остання проявляється перш за все у зменшенні годин на вивчення основних предметів, вилученням з учбових планів годин на додаткові заняття і консультації, скороченням курсів за вибором учня і факультативів, а також годин на фізичне виховання, введенням оплати за користування підручника.

Соціальна інфраструктура вищих навчальних закладів I-II, а саме, гуртожитки, підприємства громадського харчування, потребує негайної підтримки у її збереженні і подальшому розвитку. Тільки там, де до вирішення цієї проблеми залучаються батьки та спонсори, здійснюється ремонт та утримання гуртожитків, приміщень тощо.

Соціальний захист студентів в частині стипендіального забезпечення бажає кращого. Недостатнє стипендіальне забезпечення негативно впливає на стан здоров'я молоді. В останній час вдвічі зросли академічні відпустки за станом здоров'я, у 4 рази збільшились хронічні шлунково-кишкові захворювання, в 5 разів нервово-психічні. Більшість студентів ні разу не лікувалася в санаторіях та не знаходилась в будинках відпочинку, хоча кожний третій уражений на захворювання нервової системи та шлунково-кишкового тракту, кожний четвертий серцево-судинної системи та інше.

Сучасна система освіти в своєму загальному вигляді сформувалася в минулому сторіччі. Але стрімкі зміни сучасний світ все більше доводить неможливість збереження непорушної структури організації освіти. Традиційний порядок доступу до знань порушується необхідністю періодичного оновлення, продовження освіти та професійної підготовки, а з іншого боку - поширенням загальної інформації засобами масової інформації.

Необхідність якісних змін в освіті зумовлена соціальними перетвореннями, що орієнтують розвиток суспільства в напрямі загальнолюдських, гуманістичних цінностей. Формування інформаційної хвилі людської цивілізації корінним чином змінює дійсність і способи життєдіяльності людей, що вимагає кардинальних змін в системі освіти, формах, засобах, термінах впливу на особистість людини, формах організації, управління і фінансування освітньої діяльності.

Система освіти, що була створена в нашій країні протягом ХХ сторіччя, хоча і слід відмітити її добре поставлену і організовану виховну функцію, все-таки була орієнтована переважно на формування кваліфікованих кадрів для потреб економіки, гіпертрофованої в бік переважного розвитку галузей важкої промисловості та військово-промислового комплексу [42].

В умовах зростаючої ролі знань повинна бути переосмислена проблема охоплення населення освітою, вона має означати можливість ефективного загального доступу населення до освіти, яка в свою чергу ґрунтується на гармонійному розвитку особистості. Світовий досвід доводить, що загальною тенденцією розвитку країн світу є підвищення середнього рівня освіти населення, неодмінною умовою працевлаштування стає наявність не тільки 8-9 років загальної освіти, а й повної загальної середньої освіти. Зростає і охоплення молоді вищою освітою, більш-менш універсальними вже стають 2 роки навчання в коледжах.

Водночас, проблема досягнення загального доступу населення до освіти всіх рівнів повинна розглядатися тільки в комплексі з іншими соціальними та економічними проблемами. Окрім складнощів чисто фінансового порядку, загальне охоплення освітою на післяшкільному рівні може проявитися в послабленні функції освіти як засобу відбору для ринку праці та засобу соціальної мобільності. Якщо раніше освіта була тісно пов'язана з поняттям соціальної мобільності, тобто мобільності між поколіннями, то її поширення означає втрату для багатьох людей підстав для

досягнення кращого майбутнього, можливості доступу до вищого положення в суспільстві.

Крім того, розвиток освіти на основі загального доступу до навчання має відбуватися паралельно тенденціям та динаміці економічного розвитку країни. Поширення системи освіти незалежно від економічного стану суспільства може мати негативні наслідки. В багатьох країнах, що розвиваються, поширення освіти разом із жорсткістю ринку праці спричинило добре відомий феномен знецінювання дипломів, коли випускники вищої освіти починають працювати на робочих місцях, які традиційно займали особи із середньою освітою. Останні, навпаки, займають місця тих, хто має лише початкову освіту, А особи з початковою освітою стають першими кандидатами в безробітні.

Здійснення трансформації системи освіти в нинішніх умовах для України складається з певних складових, які зумовлюються процесом входження нашої країни в світове співтовариство. Тоді, коли країна була закритою та ізольованою в радянські часи, галузь освіти здійснювала свою діяльність незалежно від світових тенденцій, та неможливо було вирішити тільки одне питання, щоб інші країни визнали вітчизняні дипломи.

Трансформація систем освіти, зумовлена необхідністю більшої персоналізації освіти та уваги до повного особистого розвитку, висуває нові вимоги до організації її менеджменту освітньої діяльності, які не сумісні з традиційною моделлю. Сучасна тенденція надання навчальним закладам більшої автономії знаходить прояв у більш високому ступені незалежності навчального закладу, що робить його здатним краще пристосовувати весь комплекс освітньої роботи до характеристик та потреб населення. Це якісно новий підхід, що ґрунтується на інституційних чи міжінституційних інноваціях та корінним відрізняється від традиційних спроб "реформування системи". Аргументи на користь посилення автономії навчальних закладів стосуються або процесу навчання, або організації освітньої діяльності. Стосовно перших висловлюються пропозиції по наданню більшої свободи в

прийнятті рішень стосовно навчального процесу, базуючись на досвіді, нагромадженому викладачами та учнями. Відносно менеджменту і адміністрації закладів освіти, то в останні роки в країнах світу спостерігається тенденція перетворити великі бюрократичні організації в однорідну мережу менших інститутів, індивідуально відповідальних за рішення по поліпшенню ефективності та здатності пристосовуватися до вимог споживачів.

Традиційна модель організації та менеджменту освітньої діяльності, що характеризується загалом як централізована, ієрархічна система, потребує кардинальних змін. Інституційна реорганізація освітньої діяльності зумовлена багатьма проблемами, що породжені менеджментом централізованих систем, а саме: неефективністю, низькою мірою відповідальності за результати своєї роботи, негнучкістю і консерватизмом стосовно зовнішніх змін.

Автономія навчальних закладів потрібна не сама по собі, а як необхідна умова реалізації відкритості, диверсифікації та здатності до змін національної системи освіти. У сфері початкової і середньої освіти все більша диверсифікація шкіл, як наслідок процесу підвищення автономії, необхідна для того, щоб учні розвивали різноманітні здібності, були більш гнучкими, адаптивними і здатними до розвитку.

Підвищення автономії вищих навчальних закладів необхідне для посилення зв'язку між освітою і виробництвом, тобто між установами, що генерують знання, і тими, які мають їх використовувати. Поширення і диверсифікація навчальних закладів дозволяють охоплювати все нові категорії студентів та задовольняти широкий ряд потреб в освіті. Форми освітньої діяльності поширюються відповідно до запитів специфічних груп суспільства: освіта дорослих, продовжені освітні програми, курси для менеджерів та адміністраторів тощо. Але передовим фронтом країни повинна бути група Інститутів університетського рівня як центрів найвищої якості, які впливають на всю сферу.

Адміністративна автономія навчальних закладів повинна поширюватися одночасно з політикою сприяння розвитку різноманітних виробників освітніх послуг з тим, щоб відповідати все більш різноманітним потребам сучасного виробництва. Підвищення автономії державних закладів освіти на будь-якому рівні буде допомагати їм встановлювати прямі, гнучкі відносини з бізнесовими колами, продовжувати охоплювати ті сфери, де вони традиційно діяли, та відповідати новим різноманітним потребам виробничих одиниць (особливо малих і середніх підприємств) для успішного здійснення технологічних і організаційних змін.

Держава через певні політичні механізми (парламент, національні освітні ради тощо) відповідає за необхідне встановлення толерантності, солідарності та глобального розуміння освіти для громадян. Досвід функціонування ієрархічної системи показав, що ці цілі не можуть бути втілені у діяльність закладів освіти просто декретом, зміною навчальних планів чи іншими заходами, які б зобов'язували їх проводити єдину лінію незалежно від конкретних умов, таких як штатний розпис, обладнання, місце розташування, тип учнів, тип штату тощо. Якщо окремим закладам не буде дозволено в світлі власних конкретних умов визначати можливості досягнення цих цілей, то досягнення їх буде просто формальним і косметичним.

Політика розробки освітньої стратегії за допомогою консенсусу та згоди представляє собою альтернативну методологію авторитарній концепції централізованого планування, і надання свободи дії ринковим силам. Ринок виключає політику і залишає прийняття рішень на долю результату суперництва між різними групами, які переслідують індивідуальні, короткострокові інтереси.

Проводити консультації – це розуміти інші точки зору та погоджувати спільні методи роботи. Так, консультація може розробити такий механізм, який зможе вирішувати усі проблеми та конфлікти за рахунок діалогів та погоджених дій. З політичної точки зору, надання консультацій дає

можливість врахувати довгострокові та загальні цілі щодо вибору освітньої стратегії.

Держава відповідає за виконання загальних та довгострокових цілей, які виникають при наданні освітніх консультацій. Та, на жаль, не можливо у повній мірі забезпечити виконання даної ролі за рахунок застарілих механізмів, або ж здійснюючи основну відповідальність за здійснення політики та її втілення.

В новому контексті роль держави буде полягати в організації консультацій, в доставлянні всієї необхідної інформації на стіл переговорів, в оцінці результатів, необхідних діях і гарантуванні поваги до правил гри, які всіма прийняті. В такому контексті після визначення загальнонаціональних інтересів і довгострокових перспектив, її функції полягають у встановленні цілей, оцінці результатів і втручанні, якщо результати є незадовільними [38].

Для того, щоб держава відігравала цю стратегічну роль, угоди і політична воля є необхідними, але не достатніми умовами. Впровадження довгострокових перспектив в освітні рішення потребує здатності ясно передбачати майбутні потреби і проблеми. Ця здібність передбачати буде залежати від точності діагнозу поточної ситуації, наявності значного обсягу інформації стосовно глобальних тенденцій і механізмів оцінки вжитих заходів з тим, щоб попередити негативні результати ще до того, як стане важко і дуже коштовне щось міняти. Саме тому велика увага повинна бути приділена поліпшенню інформаційної системи (вимір результатів, огляд міжнародних тенденцій тощо) при зміні системи освітнього менеджменту.

До того ж, зміни в освіті на основі інновацій передбачають покроково наблизитись до фактору, яка складається зі змін пропозицій, основною ціллю якого є активна роль попиту. Так, наявні реформи мали на меті зміну певних конкретних аспектів пропозицій щодо освіти. Попит був недооцінений та розглядався тільки на перших стадіях процесу змін. В подальшому, попит на освіту відіграватиме вагомую роль щодо впровадження змін та інновацій, тому необхідно розробити стратегія щодо поліпшення якості надання освіти.

Тому, на нашу думку, найперспективнішими кроками для громадян, які прагнуть отримувати освітні знання, буде залучення достовірної, цільової та ефективної інформації.

Саме такі аспекти підвищення ефективності освітньої діяльності привертають останнім часом все більшу увагу в різних країнах. Вони знаходять свій прояв в обговоренні питань трьох напрямів:

- 1) як поєднати право на особистість і повагу до різноманітності людей із необхідністю встановлення суспільного консенсусу,
- 2) як гарантувати соціальну рівність при розподілі освітніх послуг;
- 3) як забезпечити динамізм та ефективність будь-яких освітніх послуг в суспільстві, що зазнає змін прискореними темпами і потребує ефективного використання наявних ресурсів [19].

Для сучасної України важливим та актуальним завданням виступає врахування світового досвіду тих змін, що мають місце в освіті наприкінці тисячоліття. Вивчення особливостей реформування освіти в різних країнах необхідно не для того, щоб сліпо їх копіювати. Важливо не повторювати їх помилок, та дуже виважено, без крайнощів здійснювати перетворення в такій сфері, як освіта. Особливо обережно мають проводитися процеси приватизації в освіті. Поширення приватного сектору освіти, хоча та є реальністю сучасного світу, але майже повсюдно здійснюється при провідній участі державного сектору. Забезпечення високої якості освіти на основі досягнення уніфікованості та стандартизації освітніх послуг має водночас підтримувати тенденцію збереження національної особливості й невідтворюваності нашої системи освіти, позитивного досвіду, нагромадженого століттями.

Роль держави залишається вирішальною у сфері освіти, саме держава за допомогою не тільки прямого контролю, а й непрямих методів економічного, правового, організаційного впливу має можливість визначати розвиток цієї галузі, тим самим забезпечувати збереження і примноження національного потенціалу освіти України. Надзвичайно важливим при цьому

виступає підтвердження державою особливого статусу освіти в суспільстві, визнання її в якості сфери, в якій домінуючою силою мають бути не ринкові фактори, а суспільні, державні, національні. Тільки за таких умов наша національна система освіти зможе зберегти і примножити свій духовний потенціал.

Саме духовні цінності є і мають бути надалі провідною віссю всієї системи освіти, саме на такому фундаментальному положенні має ґрунтуватися її діяльність і формуватися її потенціал. Основне багатство країни це люди, їх духовні, інтелектуальні, творчі, продуктивні та інші здібності. Вони є основним ресурсом і фактором розвитку суспільства, причому розвиток цей в умовах становлення інформаційної цивілізації визначатиметься не тільки професійними характеристиками, а й всім комплексом духовних, інтелектуальних здібностей людини. Розвивати ці здібності, сприяти втіленню елементів духовності, реалізації особистості в суспільному житті є важливим завданням освіти. Від того, як вона вправлятиметься з цим, залежить майбутнє держави.

В новому суспільному контексті система освіти та її функція не можуть залишатися незмінними і потребують відповідної трансформації. В процесі становлення нової інформаційної хвилі розвитку суспільства набувають нового змісту призначення освіти, її масштаби, форми і методи організації та управління освітньою галуззю.

3.3. Напрямки оптимізації структури управління та розвиток аналітичної роботи в закладах освіти

Досить вагомий вплив освіта має на підвищення якості робочої сили та її умінь щодо пристосування до нових вимог ринку. Усе це було зумовлено переходом до ринкової економіки. Так, освіта – це одна із вагомих складових, яка забезпечує соціальну стабільність в країні, ознака

національної та економічної безпеки країни, визначний фактор росту матеріального виробництва. У цьому випадку вагомим чинником, який забезпечить уникнення негативної кризової ситуації, яка виникає в економіці та країні в цілому на даний період є розвиток та вдосконалення галузі освіти.

Основне завдання, яке ставиться перед державою на даний момент це створити відповідне нормативне та регуляторне середовище, спираючись на яке різні організації, підприємства, установи матимуть зацікавленість щодо кваліфікованих працівників, а відповідно галузь освіти активніше фінансуватиметься.

Через проблемні ситуації в країні які виникли на основі кризового стану економіки, дефіциту грошових коштів держави фінансування галузі освіти відбувається по принципу обмеженості бюджетного фінансування. Відповідно, через недостатність коштів, які виділяє держава, застаріле нормативно-правове забезпечення та механізми через які залучаються та використовуються позабюджетні кошти галузь освіти, на жаль, не здійснює необхідний розвиток.

Спираючись на законодавчу базу, можемо зазначити, що основним методом, на основі якого фінансується галузь освіти в Україні є бюджетне фінансування, основним документом якого є єдиний кошторис доходів та витрат. До основних джерел, відповідно до яких формується даний кошторис є як кошти держави, так і кошти з інших джерел (у випадку коли навчальний заклад надає платні освітні послуги, отримує прибуток від продажу навчально-виробничої продукції, здачі в оренду приміщень, надання кредитів банківським установам та з благодійних та спонсорських внесків). У цьому випадку співвідношення між бюджетними та небюджетними фінансовими ресурсами змінюється відповідно до наявних бюджетних коштів та адекватної державної політики у галузі освіти, темпів економічного розвитку, форми власності навчального закладу, співвідношення між державним та недержавним секторами економіки [70].

Нині необхідно було б створити мережу закладів освіти, технологічний рівень яких був би на високому рівні, закупити новітнє навчально-методичне та інформаційне обладнання, забезпечити потужний кадровий потенціал, створити ефективне середовище освіти, беручи до уваги інновації розвитку освіти, запити особистостей та громадян в цілому, що забезпечить проведення інтеграції України у світовий простір.

Та, на жаль, ті кошти, які виділяє держава на дану сферу є досить мізерними, щоб досягнути основної цілі в галузі освіти – створити відповідні умови, щоб реалізувати гарантію, визначену Конституцією України, права населення на отримання якісного та необхідного рівня загальної освіти у повному обсязі.

Через те, що Уряд не виконує ряд своїх повноважень щодо забезпечення фінансовими ресурсами, загальноосвітнім навчальним закладам необхідно здійснювати свою діяльність керуючись принципами мінімальної достатності та багатоканального фінансування освіти, користуючись допомогою органів місцевої влади, а також за рахунок спонсорської та благодійної допомоги юридичних та фізичних осіб. В це же момент, ті кошти які виділяються з бюджету можуть забезпечити лише середній рівень знань як учнів, так і студентів, відповідно до чого скорочуються можливості цих установ, розширюючи рамки своєї діяльності [61].

Відповідно до цього, на нашу думку, проблематика фінансування галузі освіти відбувається через:

- відсутність кваліфікованих працівників у школах сільського типу;
- віддаленість розташування будинків, в яких проживають діти від дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладів;
- несприятлива тендерна політика держави, яка у деякому степені покращилась за рахунок унесення зміни до законодавства.

Ще одна причина, яка негативно впливає на здійснення діяльності в закладах освіти щодо надання освітянських послуг – це демографічна ситуація в країні. Так, рівень народжуваності з кожним роком стає все

меншим і меншим, і відповідно до цього зменшується учнів та студентів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Тому, щоб вирішити проблему щодо здійснення діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах багато галузевих нормативно-правових актів відображають ряд норм, щодо фінансування установ освіти. Так, для вирішення даних проблем на державному та районному рівнях розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. №538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» було законодавчо введено програмно-цільове фінансування закладів бюджетної сфери, у тому числі освіти. Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділеними бюджетними коштами та результатами їх використання [35].

Основною метою, передбаченою даним методом на рівні шкільної освіти є запровадження ряду бюджетних програм, до яких належить «Шкільний автобус», «Сільська школа», «Вчитель», «Розвиток позашкільної освіти», «Оздоровлення та відпочинок дітей та молоді» та ін.. Головний розпорядник грошових кредитів у момент здійснення даних програм є управління освіти. Кожен рік на фінансування цих програм з держави виділяється певна сума цільових бюджетних коштів. Відповідно до поданих бюджетних запитів, які подаються головними розпорядниками бюджетних коштів та бюджетних призначень організовується паспорт кожної окремої бюджетних програми, яка має загальну інформацію про мету та обсяги виконання цієї програми на відповідних бюджетних рік.

Фінансове планування видатків на галузь освіти є досить вагомим та контрольованим чинником. Його об'єктом є фінансова діяльність суб'єкта бюджетної установи та відповідне коло фінансових операцій. Основна мета здійснення фінансового планування – це роз'яснення цільових управлінських рішень, враховуючи забезпеченість фінансовими ресурсами, оптимізацією витрат та високих економічних результатів. Планувати видатки необхідно

відповідно до принципів об'єктивної потреби, комплексності, науковості, достатності, ефективності та контролю за використанням отриманих бюджетних та позабюджетних ресурсів [18].

Запровадивши заходи, які розширили доступ до нинішньої освіти у нашій країні як у містах, та і у селах, дозволить населенню підвищити рівень своїх знань відповідно до рівня європейських та світових стандартів. Якщо ж збільшувати норматив видатків на галузь освіти, щоб утримувати бюджетні установи, можна досягти у найближчому майбутньому поліпшення умов щодо розумового, духовного та фізичного розвитку особистості кожного окремого учня та студента.

З метою доцільного та ефективного використання коштів бюджету необхідно, щоб контроль за даними процесами здійснювали не тільки державні органи контролю, а й населення країни. Цей контроль має складатись з:

- державного контролю, в особі уповноважених органів, що має на меті захист інтересів споживачів освіти, слідкування щодо виконання іншими учасниками освіти своїх зобов'язань, а також здійснення стратегічного управління сферою в цілому;

- громадського контролю, який покращить рівень підзвітності установ і забезпечить прозорість та публічність використання наявних ресурсів (видатків, здійснених відповідною установою).

Здійснюючи дослідження, нами виявлено загальний фактор, який забезпечить максимізацію ефективного надання освіти в Україні та називається принципом повноти забезпечення бюджетних установ галузі освіти бюджетними коштами, який дасть змогу реалізувати ряд заходів, таких як:

- 1) при плануванні видатків необхідно збільшити норматив цих видатків з метою поліпшення умов фізичного, духовного та розумового розвитку особистості;

2) спрямувавши кошти бюджету на розвиток сучасної інфраструктури освіти шляхом забезпечення доступного отримання освітніх послуг можна оптимізувати мережу закладів освіти;

3) раціонально використовувати кадровий потенціал педагогічних працівників закладів освіти та підвищувати рівень оплати їх праці відповідно до педагогічного стажу та рівня навантаження;

4) необхідно створити такі умови, щоб здобута на відповідному світовому рівні учнями та студентами освіта сприяла їх адаптації в умовах ринкової економіки;

5) доступність отримання якісної освіти різними групами населення, яким необхідно забезпечити особливу увагу в умовах ринкової економіки (діти малозабезпечених родин, бездомні, люди з особливими потребами);

6) освітні послуги мають відповідати вимогам демократичного суспільства та ринкового середовища;

7) вивчати та запроваджувати у навчально-виховному процесі нові прогресивні форми і методи роботи (вагомий чинник при цьому має забезпечити запровадження інтерактивних методів навчання, подальшої гуманізації навчально-виховного процесу);

8) покращити соціальне забезпечення вчителів, незадовільність якого досить негативно впливає на якість освіти, оскільки педагогічні працівники змушені шукати додаткові джерела заробітків і т.д [27].

Підводячи висновки, можемо зазначити, що проведене нами дослідження реального стану фінансування сфери освіти в Україні передбачає розроблення цілісної системи заходів, які має проводити держава з метою зменшення проблем даної сфери, та забезпечить її ефективний розвиток. Тому, основним завданням, на нашу думку, є належний рівень фінансування сфери освіти, шляхом покращення бюджетних та позабюджетних коштів її розвитку.

Вагоме значення має здійснювати система управління та контролю за діяльністю бюджетних установ щодо ефективного використання грошових

коштів держави. Щоб поліпшити становище, яке склалось, політика фінансування галузі освіти має формуватися відповідно до доцільності використаних бюджетних коштів та поєднання вітчизняного й світового досвіду.

Перелік даних заходів має на меті виховати всебічно освідчену особистість, відповідно до притаманних їй системного світогляду та логічного мислення, знання та навиків яких будуть відповідати профілю її діяльності.

ВИСНОВКИ

У даній магістерській роботі наведено теоретичні засади аналізу в закладах освіти, проведено методичку і організацію аналізу видатків у закладах освіти та досліджено перспективи розвитку і підвищення ефективності діяльності аналізу закладів освіти. Це дало можливість сформулювати низку узагальнень, висновків та пропозицій, серед яких такі результати:

1. Шляхом розгляду та узагальнення різних точок зору науковців удосконалено нами сутність дефініції «освіта», яку запропоновано розглядати як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями..

2. Досліджено сутність здійснення діяльності закладів освіти, їх керівників, вчителів, викладачів. Розглянуто систему освіти та структурні підрозділи з яких складається дана галузь. До них належать такі заклади як: заклади освіти, наукові, науково-методичні і методичні установи, науково-виробничі підприємства, державні і місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

3. У тому числі, нами було визначено, що основною діяльністю в закладах освіти є надання якісної, доступної, відповідно до інтересів, навичок та умінь освіти дітям, учням, студентам та громадянам які здобувають післядипломну освіту або самонавчаються. Тому досить важливим при здійсненні аналізу закладів освіти є аналіз якості самої освіти.

4. Досліджено, що для оцінки ефективності функціонування важливим постулатом являється те, що принципи організації та фінансового забезпечення загальної середньої освіти є стандартними. Одночасно при рівних умовах якість освітніх послуг, що надаються різними освітніми установами можуть суттєво відрізнятися.

5. Побудовано економетричну модель ефективності фінансування витрат на утримання загальноосвітніх навчальних закладів, яка призначена для визначення залежності структури витрат і є адекватною для закладів освіти. Використання запропонованої методики та економетричної моделі дасть змогу розв'язати проблему фінансування витрат закладів освіти підходи до фінансування сфери освіти через підвищення ефективності

політики державного забезпечення зазначеної сфери з урахуванням зарубіжного досвіду.

6. Розглянуто методику і організацію аналізу видатків у закладах освіти, що дозволило нам зробити ряд висновків щодо фінансування загальноосвітніх закладів та виявити перелік негативних факторів наявної політики фінансування закладів середньої освіти.

7. У ході дослідження нами було виявлено ряд недоліків фінансування закладів освіти, таких як:

- недостатній рівень бюджетного фінансування, через що відбувається функціонування сфери освіти відбувається на досить низькому рівні;
- відсутня чітко сформульована філософія політики фінансів, відсутнє планування стратегій, перспектив;
- методи гнучкого фінансового регулювання використовується на дуже низькому рівні;
- більшу увагу і надалі приділяють методам жорсткого нормативного фінансування;
- директори та їх заступники не можуть у повному обсязі здійснювати свою діяльність через неможливість цільового використання виділених бюджетних та позабюджетних коштів;
- відсутні форми фінансового стимулювання інноваційної діяльності;
- досить низький рівень нормативів, визначені нормативи можуть застосовуватись тільки для шкіл, в яких навчається велика чисельність учнів. Для шкіл, розміщених у селах та шкіл з малою кількістю учнів (у тому числі спеціалізованих шкіл, ліцеїв) рівень нормативів не може забезпечити навіть фінансування обов'язкових видатків;

8. У ході дослідження нами було визначено ряд проблем щодо фінансування освіти, основні з яких:

- відсутність кваліфікованих кадрів у сільських школах;

- віддаленість проживання дітей від дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладів;

- несприятлива тендерна політика держави, яка у певній мірі покращилась шляхом внесення змін до законодавчої бази.

9. Досліджено принцип повноти забезпечення бюджетних закладів освіти грошовими коштами та визначено, що він сприятиме максимізації ефективного надання освіти в Україні та забезпечить впродження ряду заходів:

1) при плануванні видатків необхідно збільшити норматив цих видатків з метою поліпшення умов фізичного, духовного та розумового розвитку особистості;

2) спрямувавши кошти бюджету на розвиток сучасної інфраструктури освіти шляхом забезпечення доступного отримання освітніх послуг можна оптимізувати мережу закладів освіти;

3) раціонально використовувати кадровий потенціал педагогічних працівників закладів освіти та підвищувати рівень оплати їх праці відповідно до педагогічного стажу та рівня навантаження;

4) необхідно створити такі умови, щоб здобута на відповідному світовому рівні учнями та студентами освіта сприяла їх адаптації в умовах ринкової економіки;

5) доступність отримання якісної освіти різними групами населення, яким необхідно забезпечити особливу увагу в умовах ринкової економіки (діти малозабезпечених родин, бездомні, люди з особливими потребами);

6) освітні послуги мають відповідати вимогам демократичного суспільства та ринкового середовища;

7) вивчати та запроваджувати у навчально-виховному процесі нові прогресивні форми і методи роботи (вагомий чинник при цьому має забезпечити запровадження інтерактивних методів навчання, подальшої гуманізації навчально-виховного процесу);

8) покращити соціальне забезпечення вчителів, незадовільність якого досить негативно впливає на якість освіти, оскільки педагогічні працівники змушені шукати додаткові джерела заробітків і т.д.

10. Досліджуючи сучасний стан фінансування галузі освіти в Україні, нами визначено, що щоб розв'язати ряд проблем даної сфери доцільно забезпечити розроблення цілісної системи заходів держави, які б спрямовувалися на здійснення ефективного її розвитку. Тому, основним завданням, на нашу думку, є забезпечення необхідного фінансування сфери, шляхом оптимізації бюджетних та позабюджетних джерел її розвитку.